

Instytut Psychologii
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
w Bydgoszczy
e-mail: alblach@ukw.edu.pl

Autoreferat

dotyczący działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej

1. Imię i nazwisko

Aleksandra Błachnio

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

2003 doktor nauk humanistycznych w zakresie psychologii, Instytut Psychologii, Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, rozprawa doktorska pt. *Czas w funkcjonowaniu autora siebie. Osobowość autorska warunkiem rozwojowego charakteru perspektywy przyszłościowej człowieka*

Promotor: Prof. dr hab. Kazimierz Obuchowski

Recenzenci: Prof. dr hab. Roman Ossowski, Prof. dr hab. Zbigniew Zaleski

2000 magisterium w zakresie psychologii, Instytut Psychologii, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy, praca magisterska pt. *Związek pomiędzy warunkami żywymi, pragnieniem aktywności i jakością życia psychicznego osób starszych*

2000 licencjat w zakresie filologii angielskiej, Instytut Neofilologii i Lingwistyki Stosowanej, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy, praca licencjacka pt. *Language, communication, and brain mechanisms*

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

2003 – obecnie adiunkt w Zakładzie Psychologii Ogólnej i Zdrowia, Instytut Psychologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

2003-2006 asystent / adiunkt w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi

Pełnione funkcje

2018-obecnie Instytutowy koordynator programu Erasmus+

2010-obecnie Członek Komisji do spraw Etyki Badań Naukowych przy Instytucie Psychologii
2007-2011 Sekretarz Rady Naukowo-Programowej Kazimierzowskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku

2007-2009 zastępca dyrektora ds. dydaktyki w Instytucie Psychologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

2003-2006 dziekan Wydziału Zamiejscowego w Bydgoszczy Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi

4. Wskazanie osiągnięcia naukowego wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki

Za główne osiągnięcie naukowe, zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.), uznaję zidentyfikowanie różnic w obrazie poczucia jakości życia osób na kolejnych etapach procesu starzenia się

a) Tytuł osiągnięcia naukowego:

**Wyjaśnienie zmienności poczucia jakości życia osób
na różnych etapach procesu starzenia się w oparciu o czynniki podmiotowe**

b) Autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa

Monografia:

Aleksandra Błachnio, Potencjał osób w starości. Poczucie jakości życia w procesie starzenia się, Bydgoszcz 2019: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, ss. 432 ISBN 978-83-8018-248-6

Recenzenci: dr hab. Maria Straś-Romanowska, prof. nadzw. DSW

dr hab. Romuald Derbis, prof. nadzw. UO

c) Omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Postęp cywilizacji doprowadził do przeobrażeń demograficznych społeczeństw, w których – po raz pierwszy w dziejach ludzkości – obserwuje się liczebną supremację ludzi starych i wzrost znaczenia „czwartego wieku” (Coleman, O’Hanlon, 2017). Rozwijana współcześnie koncepcja pomyślnej starości wyznacza nowe obszary badawcze, a dotychczasową wiedzę w znacznym stopniu poddaje rewizji. Aktualność i znaczenie zagadnienia starości i starzenia się związały moją pasję badawczą na wiele lat. Już od pracy magisterskiej rozpoznawałam indywidualność i podmiotowość osób starzejących się – mieszkańców placówek pomocowych (DPS) i własnych gospodarstw domowych. Temat starości wpisał się na stałe w obszar moich poszukiwań naukowych. Rozprawa doktorska, w której weryfikowałam koncepcję osobowości autorskiej Profesora Kazimierza Obuchowskiego, objęła również osoby powyżej 60 r.ż., a starość opisywałam w kategoriach zadań umożliwiających uzyskanie przez jednostkę autonomii i podmiotowości. W kolejnych latach zainteresowania starością rozwijałam w szerszym, interdyscyplinarnym kontekście współpracując z pedagogami, menedżerami, politologami i pracownikami socjalnymi.

Za swoje największe osiągnięcie naukowe uznaję próbę wyjaśnienia zmienności poczucia jakości życia osób na różnych etapach procesu starzenia się w oparciu o czynniki podmiotowe. Pogłębione rozważania teoretyczne i analizy cyklu badań własnych przedstawiłam w monografii „Potencjał osób w starości. Poczucie jakości życia w procesie starzenia się” (2019). Zgodnie z moją wiedzą jest to pierwsza w kraju próba

udokumentowania różnic w obrazie jakości życia seniorów z kilku teoretycznych perspektyw jednocześnie (tj. satysfakcji z życia, uwarunkowanej zdrowiem jakości życia oraz personalityczno-egzystencjalnym modelem jakości życia) w kolejnych dekadach starości. Jej atutem jest zagregowanie wyników z dużych liczebnie prób respondentów (największa liczyła 3581 osób). Natomiast zasługującym na uwagę osiągnięciem jest wykazanie współzależności postaw wobec starości i jakości życia, które układają się w specyficzne modele dla osób starszych zadowolonych i niezadowolonych ze swojego życia.

W części teoretycznej przygotowałam trzy obszernie rozdziały systematyzujące wiedzę o starości i jakości życia osób starzejących się. Istnieje wiele ujęć starości, ale brakuje ujęcia porządkującego całą wiedzę teoretyczną w tym zakresie. **Rozdział pierwszy** wypełnia tę lukę. Jednocześnie łączy prezentację taksonomii i teorii z danymi demograficznymi starości, które uwiarygadniają tezy badaczy o akceleracji starzenia się (Okólski, 2014), demokratyzacji starości (Abramowska-Kmon, 2011), potrójnym starzeniu się (Reichert, Phillips, 2008), eksplozji stulatków (Szukalski, 2013), czy rosnącej liczbie superstulatków (Willcox, Willcox, Poon, 2010). Wartość twórczą tego rozdziału stanowi przegląd historycznych i aktualnych projektów badawczych w obszarze psychologii starości zarówno dla Polski jak i świata. Szczegółowe tabele dokumentują wzrost popularności badań w tym temacie na przełomie XX i XXI wieku, ilość i jakość zmian, które zaszły w sposobie postrzegania starzejącej się osoby oraz procedury badawcze stosowane do pomiaru jakości życia w procesie starzenia się. Rozdział ten pozwala sformułować następujące wnioski:

- (1) rekonstrukcja starości odkryła nowy potencjał rozwojowy starzejących się osób i pokazała wydolność ich mechanizmów adaptacyjnych
- (2) globalna starość wiąże się z uniwersalnymi wyzwaniami (np. starzenia się osób niepełnosprawnych, starzenia się zawodów), na które w Polsce nie jesteśmy właściwie przygotowani
- (3) zadania i oczekiwania wobec starości sprzyjają indywidualizacji i upodmiotowieniu seniora
- (4) jest wyraźny niedostatek badań uwzględniających predyktory kulturowe, wielomodalność starości czy kontekstualność relacji seniora ze środowiskiem
- (5) brakuje – szczególnie w Polsce – podłużnych badań osób starzejących się, a wartość dominujących modeli korelacyjnych jest ograniczona często przez niskie liczebności prób badawczych

W rozdziale drugim wprowadzam kategorię pomyślnego starzenia się. Zaprezentowałam szeroki przegląd jej konceptualizacji by wykazać nieostrość i płynność samego pojęcia. Zidentyfikowałam zagrożenia jakie wyniknąć mogą z postulatu pomyślnego starzenia się jako zadania rozwojowego i koniecznego atrybutu współczesnej starości dla samych seniorów, a dla starzejących się osób z konkretną niepełnosprawnością w szczególności. Efektem systematyzacji wyników prac badawczych w temacie pomyślnego starzenia się jest:

- (1) poszerzenie perspektywy teoretycznej o koncepcje zupełnie nieobecne w polskiej literaturze, w ten sposób zapełniając istniejącą lukę

- (2) wskazanie na rosnącą wartość subiektywnej perspektywy osób starzejących się we współcześnie rozwijanych modelach badawczych
- (3) podkreślenie znaczenia temporalności w identyfikowaniu źródeł zmienności pomyślnego starzenia się (od mikrocykli zmian dobowych do makroskali kalendarzowego wieku jednostki)
- (4) wskazanie na ważność perspektywy gerontoetycznej w badaniach nad starością

Ostatni w części teoretycznej, najbardziej obszerny rozdział poświęcałam problematyce jakości życia. W systematycznym przeglądzie definicji wykazałam różnice, ale i zachodzenie zakresów znaczeń w konstruktach: jakość życia, poczucie jakości życia, satysfakcja z życia, dobrostan. Zidentyfikowałam metodologiczne problemy jakie się pojawiają, gdy posługujemy się jakością życia nie jako pojęciem filozoficznym, ale kategorią mierzalną w badaniach empirycznych. Problematykę jakości życia odniosłam do ludzi starzejących się i ich specyfiki funkcjonowania. Zgodnie z moją wiedzą nikt z psychologów wcześniej tego w takim szerokim zakresie nie opracował. Przedstawiłam usystematyzowaną wiedzę od koncepcji powszechnie znanych po te całkowicie nieobecne w polskim piśmiennictwie jak np.: dwuczynnikowy model „pozytywnego odczuwania” i „pozytywnego funkcjonowania” Felicii A. Huppert i Timothy’ego T.C. So (2013), funkcjonalna jakość życia Mike’a Martina i in. (2012), czy wielomodalna jakość życia Rocío Fernández-Ballesterosa (1997). Zaprezentowałam możliwie wyczerpująco wyniki badań na temat jakości życia osób starzejących się realizowanych na świecie i w Polsce. Wskazałam na kierunki badań, które w naszym kraju jeszcze nie zaistniały wyraźnie w przestrzeni publikacyjnej. Jednocześnie przeanalizowałam ograniczenia metodologiczne, które skutkują brakiem zgodności w wynikach raportowanych w tym temacie. W tym rozdziale nowatorski zamysł, który się powiódł zasada się na:

- (1) wyselekcjonowaniu badań w obszarze jakości życia osób starzejących się i zestawieniu tematów i procedur badawczych realizowanych na świecie i w kraju
- (2) przygotowaniu systematyzacji dostępnych narzędzi do pomiaru jakości życia starzejących się osób
- (3) zidentyfikowaniu słabości w pomiarze realizowanym na seniorach i przedyskutowaniu ich konsekwencji dla wartości rezultatów badań

Systematyzacja teorii i pogłębiona analiza prowadzonych badań nad jakością życia osób starzejących się umożliwiły mi sformułowanie celów badań własnych. Omawiam ją szczegółowo **w części empirycznej pracy**. Zaprojektowałam serię pomiarów by odpowiedzieć na dwa główne pytania badawcze:

- (1) Czy i w jakim zakresie różni się poczucie jakości życia w poszczególnych etapach starzenia się?**
- (2) Jaka jest i czym różni się współzależność postaw wobec starości i poczucia jakości życia u osób starszych zadowolonych i niezadowolonych ze swojego życia?**

W pierwszym podrozdziale empirycznym omawiam cztery projekty mojego autorstwa, których rezultaty stanowią odpowiedź na pierwsze pytanie badawcze. W dwóch ostatnich podrozdziałach przedstawiam wyniki badań nad współzależnością postaw wobec starości, poczucia jakości życia, potrzeb i wskaźników psychopatologii seniorów. Zaproponowałam

w nich zupełnie nową typologię seniorów. Monografię zamyka rozdział piąty, w którym osiągnięte rezultaty empiryczne wykorzystuję do zbudowania nowego modelu przeżywania procesu starzenia się.

Czy i w jakim zakresie różni się poczucie jakości życia w poszczególnych etapach starzenia się?

Podając problem różnic w poczuciu jakości życia u sześćdziesięcio-, siedemdziesięcio- i osiemdziesięciolatków zbadałam go w trzech aspektach – satysfakcji z życia, uwarunkowanej zdrowiem jakości życia i całościowego poczucia jakości życia w ujęciu personalistyczno-egzystencjalnym. Do pomiaru zastosowałam często stosowane w Polsce narzędzia: SWLS (Diener i in., 1985; Pavot, Diener, 1993), WHOQOL-Bref (Wołowicka, Jaracz, 2001; Kowalska i in., 2012) i Kwestionariusz Poczucia Jakości Życia (KPJŻ) (Straś-Romanowska i in. 2004, za: Frąckowiak, 2010). Kolejno przeprowadzałam analizy: dla satysfakcji z życia na 3757 osobach badanych, dla jakości życia uwarunkowanej zdrowiem na 2565 i dla poczucia jakości życia na 2370.

Celem tych analiz było ustalenie zakresu zróżnicowania indywidualnego dotyczącego poczucia jakości życia seniorów w zależności od wieku metrykalnego uznanego za czynnik obiektywny jakości życia. Walorem badań było uczestnictwo w nich mieszkańców wszystkich środowisk (dużych miast, miasteczek i wsi) co jest raczej rzadką praktyką. Zupełnie nowym rezultatem było połączenie wszystkich trzech zbadanych aspektów jakości życia i zidentyfikowanie profili poczucia jakości życia seniorów w poszczególnych etapach starzenia się. Jest on odpowiedzią na realną potrzebę uzupełnienia luki w polskiej gerontopsychologii, o której pisała Maria Finogenow (2008), że większość badań osób powyżej 60. ukierunkowana jest na pomiar wycinkowy i mierzy wybrany aspekt jakości życia, podczas gdy kategoria ta jest polimodalna i różne jej aspekty są inaczej uwarunkowane. Przedstawione badania zrealizowałam w modelu korelacyjnym. Przeprowadzałam je w latach 2013-2018.

W przeprowadzonych projektach opracowałam bardzo systematyczną i dokładną analizę związków zmiennych demograficznych (płeć, stan cywilny, miejsce zamieszkania) z dobrostanem, jakością życia uwarunkowaną zdrowiem i poczuciem jakości życia polskich seniorów w różnych okresach procesu starzenia się. Uzyskane rezultaty wzbogaciły i uszczegółowiły wiedzę na temat czynników specyficznych i uniwersalnych związanych z procesami pomyślnego starzenia się. Cel jakim było wykazanie u seniorów różnic w ich poczuciu jakości życia został osiągnięty. **Przykładowe wyniki**, które uzyskałam z badań własnych to:

dla pierwszego badanego aspektu – satysfakcji z życia

- (1) w pomiarze satysfakcji z życia polskich seniorów pokazałam, że do późnej starości cieszą się średnim poziomem satysfakcji z życia, który jest typowy dla krajów rozwiniętych gospodarczo (Diener, 2006)
- (2) wiek, płeć i miejsce zamieszkania nie różnicowały badanych w aspekcie satysfakcji z życia (zgodnie z literaturą, np. Bryant i in., 2012; Czapiński, 2017)

- (3) najwyższy poziom satysfakcji z życia charakteryzował osoby z wyższym wykształceniem i zamężne

dla drugiego badanego aspektu – jakości życia uwarunkowanej zdrowiem

- (4) w poczuciu jakości życia uwarunkowanej zdrowiem nie potwierdziłam w warunkach polskich, że pokolenie 85+ jest zdrowsze i sprawniejsze od młodszych seniorów z przedziału 80-84 lata (Andersen-Ranberg i in., 2005)
- (5) potwierdziłam rosnący z wiekiem problem wielochorobowości (Holzer-Żelażewska, Maliszewska, Paczyński, 2014; Topór-Mądry i in. 2014)
- (6) wykazałam, że kobiety w porównaniu z mężczyznami mają istotnie niższe poczucie jakości życia uwarunkowanej zdrowiem. W mojej ocenie ten rezultat jest bardzo istotny, bo obnaża konieczność efektywniejszych działań w obszarach polityki społecznej, psychoedukacji, opieki zdrowotnej i socjalnej.
- (7) stwierdziłam, że najwyższy poziom satysfakcji z życia charakteryzował osoby z wyższym wykształceniem i zamężne (Seń i in., 2016, Bieniek i in., 2017)
- (8) odkryłam, że mężczyźni mieszkający w małych miastach (do 20 tys. mieszkańców) deklarują wysoki poziom jakości życia, który utrzymuje się w kolejnych dekadach starości na zbliżonym poziomie. Ten wynik jest nowy i uważam, że trzeba go dalej eksplorować, bo możliwe, że określili polski model pomyślnej starości w aspekcie zakresu i poziomu zaspokojenia potrzeb, zasobów osobowych i środowiskowych.

dla trzeciego badanego aspektu – poczucia jakości życia w ujęciu personalistyczno-egzystencjalnym

- (9) w sferze psychofizycznej odnotowałam istotny spadek w kolejnych grupach wiekowych szczególnie u kobiet
- (10) poczucie jakości życia w sferze psychospołecznej było istotnie wyższe u starzejących się kobiet niż u mężczyzn
- (11) wykazałam, że u osób z niższym poziomem wykształcenia czynnikiem podnoszącym poczucie jakości życia jest małżeństwo
- (12) u wdowców i wdów stwierdziłam, wyższy poziom psychospołecznej jakości życia niż u osób stanu wolnego i rozwiedzionych
- (13) stwierdziłam, że wykształcenie wyższe koresponduje z wyższym poczuciem jakości życia
- (14) nie potwierdziłam istotnej zależności wieku ze sferą metafizyczną jakości życia (Frąckowiak, 2012; Kapała, 2015)

Nowatorską próbę **zidentyfikowania profili łączących wiele aspektów jakości życia seniorów jednocześnie w różnych grupach wiekowych** (sześćdziesięcio- siedemdziesięcio- i osiemdziesięciolatek) zrealizowałam na próbie 1877 osób badanych. Wyniki analiz pozwoliły wyróżnić:

- (1) grupę pomyślnie starzejących się sześćdziesięciolatek: we wszystkich analizowanych domenach jakości życia uzyskali wysokie wyniki, ale najwyższe wartości odnotowano dla sfery podmiotowej i psychofizycznej. Rezultat wskazuje na wysokie przystosowanie

wewnętrzne osób; ich dobrostan biologiczny jest nadal dobry (ciało jest drugim co do ważności źródłem zadowolenia), co pozwala na skumulowanie własnej energii na samorealizację (Straś-Romanowska, Frąckowiak, 2007). Najniższy wkład w ogólnie wysokie poczucie jakości życia osób badanych miały sfera metafizyczna i ogólna satysfakcja z życia. Ich ogólna satysfakcja z życia, choć pozytywna, nie jest najwyższa. Wynik ten wskazywać może, że ich oczekiwania przewyższają ich życiowy *status quo*, co skłania do bardziej realistycznej niż idealistycznej oceny jakości własnego życia.

- (2) drugi otrzymany wśród sześćdziesięciolatków profil opisuje osoby niezadowolone z jakości własnego życia. U tych osób zaobserwowałam, że głównym zasobem jest zachowana sprawność ciała. Względnie wysoko oceniane są obszary relacji i środowiska oraz psychiczna jakość życia, która obejmuje samoocenę przeżywanych emocji, bólu i zadowolenia z uzyskiwanej opieki. Najgorzej w ocenie respondentów wypadają dziedziny jakości życia odwołujące się do sprawności Ja (ogólna satysfakcja z życia, dziedziny psychofizyczna, podmiotowa i metafizyczna). Jest to grupa seniorów, która w mojej ocenie obciążona lękiem przed starością trudniej się do niej adaptuje (Coleman, O'Hanlon, 2008).

Krytycznym okresem w starzeniu się jest przedział od 70 do 79 lat. W tym wieku zróżnicowanie poczucia jakości życia jest największe, co skutkowało wyróżnieniem aż trzech odrębnych profili jakości życia:

(1) z wysokim poziomem jakości życia – wzór odpowiadający pomyślnie starzejącym się osobom; W tym profilu najwyższy wynik dotyczy ogólnej satysfakcji z życia. Wysokie oceny jakości życia we wszystkich analizowanych modalnościach mogą wynikać z zachowanej sprawności i zdrowia, aktywnego współuczestnictwa w środowisku życia i sprawności poznawczej.

(2) przeciętnie zadowolonych ze swojej starości – u tych osób profil jest zasadniczo spłaszczony, a jedyne nieznaczne odchylenie w dół dotyczy modalności odwołujących się do ich funkcjonowania psychofizycznego. Można założyć, że niskie zadowolenie z jakości własnego życia tych osób jest następstwem rewizji własnych oczekiwań, możliwości i działań wobec spadku ich wydolności i sprawności. Zasadniczo jednak są to osoby umiarkowanie szczęśliwe i realistyczne w ocenie swojej sytuacji życiowej.

(3) z niskim poziomem jakości życia – u tych siedemdziesięciolatków diagnoza niepomyślnej starości wydaje się jak najbardziej uzasadnioną. W każdym z analizowanych wymiarów jakości życia respondenci wypadli gorzej w porównaniu z sześćdziesięciolatkami i osiemdziesięciolatkami (tu wyjątkiem jest zdrowie). Uzyskane odwzorowanie opisanego w literaturze normalnego, upośledzonego i pomyślnego przebiegu starzenia się (Whitbourne, 2005; Gabryelewicz, 2007) po raz pierwszy zreplikowano wyłącznie na miarach jakości życia.

W gronie osiemdziesięciolatków uzyskałam dwa profile: zadowolonych i niezadowolonych z jakości własnego życia. W tym wieku dziedziny najniżej oceniane obejmują obszary zdrowia i relacji społecznych, co zgodne jest z rozwojowymi teoriami starzenia się i starości (Steuden, 2012). Wśród osób z najniższym poziomem jakości życia w profilu wyraźnie wypiętrza się sfera

metafizyczna. Rezultat ten nie dokumentuje bezpośredniego przyrostu znaczenia duchowości. Bardziej zasadza się na stabilności i trwałości tego zasobu w kontekście istotnej deterioracji pozostałych dziedzin jakości życia. Warto zwrócić również uwagę, że sfera podmiotowa i satysfakcja z życia są oceniane przeciętnie, ale nie źle. Człowiek starzejąc się, gdy ciało zawodzi, nie przestaje rozwijać się jako podmiot, a to pozytywnie współbrzmi z oceną całego jego życia.

W zaprezentowanym projekcie szczególnie ważne są dwa wyniki. Pierwszy dotyczy stabilności poczucia jakości życia w sferze metafizycznej. W literaturze raportowano, że jakość życia w sferze metafizycznej wzrasta z wiekiem i jest to przejaw pogłębiania się życia duchowego (Frąckowiak, 2012; Kapała, 2015). W moich wynikach zaobserwowałam przy porównaniu wszystkich siedmiu profili sześćdziesięcio-, siedemdziesięcio- i osiemdziesięciolatków, że duchowość należy bardziej interpretować jako trwałą rezerwar pocucia jakości życia, ponieważ sfera metafizyczna jest wyraźnie najbardziej stabilną.

Drugi wynik dotyczy profilu niezadowolonych siedemdziesięciolatków, u których stwierdziłam najniższy poziom poczucia jakości życia we wszystkich analizowanych aspektach w porównaniu z pozostałymi uzyskanymi profilami. Takie załamanie wskaźników jakości życia zinterpretować można jako kryzys środka starości, co byłoby analogią do kryzysu środka życia Piotra Olesia (2000). Rezultat nowy i ciekawy prowokuje do kolejnych pytań badawczych. Planuję przeprowadzić dalsze badania w tym przedziale wiekowym, by sprawdzić, czy uzyskany obraz zależności jest trwały i czy wiąże się z rekonstrukcją tożsamości starzejącego się człowieka.

Jaka jest i czym różni się współzależność postaw wobec starości i poczucia jakości życia u osób starszych zadowolonych i niezadowolonych ze swojego życia?

By odpowiedzieć na drugie pytanie badawcze poszerzyłam badania własne nad poczuciem jakości życia seniorów o kategorię postaw wobec starości. Uczyniłam tak z dwóch powodów. Pierwszy, ponieważ postawy wpisują się do tych warunków pomyślnego starzenia się, które daje się modyfikować (Diehil, Wahl, 2010; Bryant i in., 2012; Harper, 2013). Drugi, bo nawiązałam w 2015 r. współpracę naukową z Profesorem Mary H. Kalfoss z Diakonova University College (Norwegia) w celu przygotowania polskiej adaptacji kulturowej *the WHOQOL Assessment Groups Attitudes to Aging Questionnaires (AAQ)* - Kwestionariusza Postaw wobec Starości (KPwS). W ten sposób mój projekt badawczy współzależności postaw wobec starości i poczucia jakości życia polskich seniorów zyskał ugruntowanie teoretyczne (3-czynnikowy model postaw wobec starości: stratę psychospołeczną, zmianę fizyczną i wzrost psychologiczny, Steverink, Bode, Westerhof, Dittmann-Kohli, 2001) oraz narzędzie pomiarowe.

Badania przeprowadziłam na 1624 respondentach w latach 2015-2017 stosując zaadoptowany Kwestionariusz Postaw wobec Starości. Uzyskałam szereg interesujących zależności opisujących zmienność postaw wobec starości polskich seniorów w zależności od analizowanych zmiennych demograficznych (wiek, płeć, wykształcenie, stan cywilny, miejsce zamieszkania). Z najciekawszych wyników chciałabym przytoczyć jedynie kilka:

- (1) Polacy mieli zasadniczo pozytywne postawy wobec starości, co koresponduje z badaniami zagranicznymi (Bryant i in., 2012; Zhang i in., 2016)
- (2) wraz ze wzrostem wieku zwiększają się koszty starzenia się (strata psychospołeczna)
- (3) wraz ze wzrostem wieku spada aktywność i sprawność fizyczna (zmiana fizyczna)
- (4) wśród sześćdziesięcio- i siedemdziesięciolatek koszty związane ze starzeniem się są lepiej kompensowane u osób z wyższym wykształceniem (Bryant i in., 2012)
- (5) osoby zamężne i żonate uzyskały wyższe wyniki we wzroście psychologicznym (Bryant i in. 2012)
- (6) strata psychospołeczna u mieszkańców małych miast wzrasta wolniej i w dłuższej perspektywie czasowej, a wśród mieszkańców wsi i miast każda kolejna dekada oznacza gorszą ocenę sytuacji życiowej

Opracowując wyniki zastanawiałam się, na ile osobiste doświadczanie starzenia się można usystematyzować i zgeneralizować na profile postaw wobec starości specyficzne dla konkretnej dekady starości. Wyniki analizy skupień dały podstawę do wydzielenia czterech odrębnych jakości, które różniły się wzajemnym stosunkiem straty – spadku – wzrostu. **Stworzyłam nową, opisową klasyfikację seniorów obejmującą osoby: (1) pomyślnie starzejące się, (2) waleczne z misją, (3) wygodne bez misji, (4) niepomyślnie starzejące się.**

Pierwsza kategoria „pomyślnie starzejących się” objęła osoby z wysokimi wynikami w skalach zmiana fizyczna i wzrost psychologiczny, natomiast najniższymi w stracie psychospołecznej. Dla tych osób starość jest „życzliwa”, ponieważ ich doświadczenie starości jest bardzo pozytywne, są sprawni, aktywni i użyteczni. W tej grupie dominują sześćdziesięciolatekowie, którzy żyją w trwałym związku i mają wykształcenie wyższe.

„Niepomyślnie starzejący się” skupili respondentów z dokładnie odwrotnym profilem, tj. z niskimi wynikami w zmianie fizycznej i wzroście psychologicznym oraz najwyższymi w stracie psychospołecznej. Byli to głównie siedemdziesięcio- i osiemdziesięciolatekowie. Wśród nich większość stanowiły osoby owdowiałe, z wykształceniem zawodowym i podstawowym.

Osoby „waleczne z misją” miały zasadniczo pozytywne postawy wobec własnej starości. Ich profil charakteryzował się wysokim wynikiem we wzroście psychologicznym oraz w stracie psychospołecznej. W obszarze funkcjonowania fizycznego uzyskały wyraźnie niższe wyniki, co wskazywałoby na spadek sprawności i występowanie chorób. Wynik staje się zrozumiały przy uwzględnieniu informacji o wieku osób tworzących to skupienie. W analizowanej grupie istotnie liczniejsza jest reprezentacja siedemdziesięcio- i osiemdziesięciolatek. Nie ma natomiast dominanty w zakresie wykształcenia i stanu cywilnego. Można więc postawić hipotezę, że skupienie drugie prezentuje taką jakość funkcjonowania, która wyznacza pomyślną starość wśród osób starszych i mniej sprawnych w ich późniejszym okresie życia.

Seniorzy „wygodni bez misji” zachowali sprawność fizyczną i tylko w ograniczonym zakresie ponosili straty związane ze starzeniem się. Uzyskali niższe wyniki we wzroście psychologicznym, co mogłoby sugerować, że jest to profil zachowawczy i pasywny, skupiony na konsumpcji dostępnych zasobów.

Tak opracowaną typologię włączyłam w dalsze analizy nad poczuciem jakości życia i dobrostanu seniorów. Zrealizowałam dwa niezależne projekty, w których współzależność postaw wobec starości i poczucia jakości życia u osób starszych zadowolonych i niezadowolonych ze swojego życia analizowałam w poszerzonych modelach o zakres zaspokojenia potrzeb autonomii, kompetencji i relacji seniorów, a następnie o wybrane wskaźniki psychopatologii (ból psychiczny, anhedonię i agresję).

W pierwszym projekcie zrealizowanym na 433 osobach badanych zastosowałam pomiar kwestionariuszowy. Użyłam Kwestionariusza Postaw wobec Starości, Skalę Satysfakcji z Życia, Kwestionariusz Poczucia Jakości Życia oraz Skalę Zaspokojenia Podstawowych Potrzeb (Deci & Ryan, 2000). Trzy profile postaw wyodrębnione za pomocą analizy skupień poddałam pogłębionej analizie za pomocą metody SEM. Dla każdego skupienia wskazałam specyficzne współzależności analizowanych zmiennych oraz powiązania wspólne, które w obszernej dyskusji odniosłam do wyników podobnych tematycznie badań w Polsce i na świecie. Walorem przeprowadzonych analiz jest własna typologia profili postaw wobec starości i jednocześnie uwzględnienie tak wielu zmiennych badawczych.

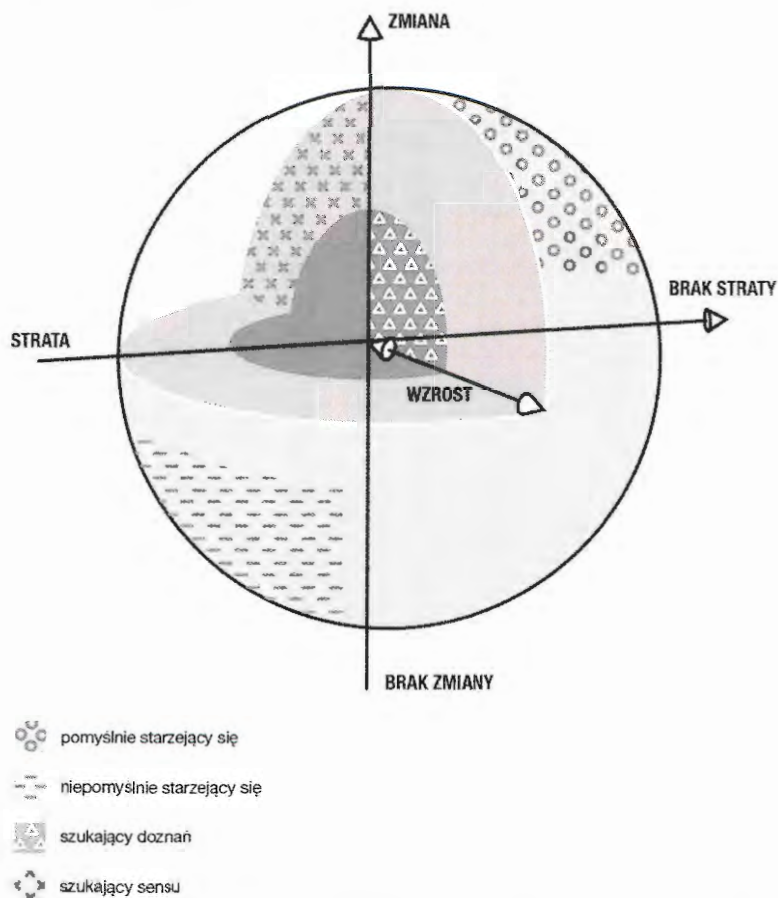
W drugim projekcie, który jest szczególnie nowatorski, bo w Polsce takich badań jeszcze nie prowadzono, uwzględniłam wspomniany aspekt psychopatologii. W tym pomiarze uczestniczyło 298 osób, które wypełniły zestaw kwestionariuszy: Skalę Satysfakcji z Życia, Kwestionariusz WHOQOL-Bref, Kwestionariusz Postaw wobec Starości, Skalę Bólu Psychicznego (Chodkiewicz, 2013), Skalę Odczuwania Przyjemności (Gard, Gard, Kring, John, 2006; Ho, Cooper, Hall, Smillie, 2015) i Kwestionariusz SPANE (Diener i in., 2009). W analizach wyodrębniłam dwie grupy badanych – zadowolonych i niezadowolonych z przeżywanej starości. W ich obrębie, za pomocą analiz SEM, wykazałam specyficzność układu współzależności postaw wobec starości i analizowanych aspektów poczucia jakości życia. I w tym projekcie zgromadziłam wiele szczegółowych informacji na temat badanych różnic i podobieństw w analizowanych grupach seniorów.

Zaprezentowane badania są ważne, gdyż zgodnie z moją wiedzą w Polsce nie opisano jeszcze udanych prób empirycznego wykazania wielomodalności jakości życia seniorów przy zastosowaniu tak dużej liczby zmiennych. **Osiągnęłam zasadniczy cel moich badań empirycznie wykazując potrzebę i zasadność opracowywania odrębnych ze względu na etap procesu starzenia się modeli jakości życia.** Przyjęta przeze mnie strategia badawcza jest nowa również i w tym sensie, że sztucznie nie upraszczam obrazu poczucia jakości życia w starości. Przeciwnie dążę do przywrócenia mu realizmu funkcjonalnego poprzez rozbudowywanie jego modeli współzależności w celu osiągnięcia jego całości/pełności.

Zasadniczy wniosek, który płynie z moich badań to ten, że obraz wielomodalnej jakości życia seniorów istotnie różni się u osób na różnych etapach doświadczania własnej starości. Dlatego uważam, że błędem jest ustosunkowywanie się wobec starzenia na dwóch tylko krańcach kontinuum – pozytywne lub pomyślne i negatywne lub niepomyślne. Osoba starzejąc się doświadcza jednocześnie strat, korzyści, a w pewnych obszarach stabilizacji. W moim przekonaniu ten kierunek badań trzeba kontynuować. W oparciu o zaprezentowane rezultaty badań własnych, uznałam, że model przeżywania starości winien być trój-dymensjonalny tak

by móc ulokować każdą starzejącą się osobę na kontynuach: wzrost – brak wzrostu; strata – brak straty; zmiana – brak zmiany. **Opracowałam autorski model przeżywania starości** (zob. wykres poniżej), gdyż w pełni zgadzam się z Peterem G. Colemanem i Ann O’Hanlon, iż „(...) nie ma jednej ścieżki do „pomyślnego starzenia się”, ale raczej różne style życia, zarządzania zmianą i przetrwania” (2017, s. 5). Przestrzenie między dymensjami, szczególnie te puste, bez przypisanej im docelowo kategorii seniorów, wymagają dopiero odkrycia. Uważam, że badanie grup klinicznych np. pacjentów chorych na demencje, ale także osób wykluczonych i defaworyzowanych, może dostarczyć wiedzę zapełniającą te luki. Dopełniając tym samym portret starości, możliwe, że udałoby się pełniej udokumentować i rzetelniej wyjaśnić paradoks dobrostanu, naturę jakości życia, pomyślność i subiektywny sukces starzejących się Polaków.

Wykres. Autorski model przeżywania starzenia się Polaków

Zaprezentowane badania nad wielomodalną jakością życia osób starzejących się, chociaż w swoim prekursorskim aspekcie ciekawe i inspirujące, nie są pozbawione ograniczeń. To co się w nich udało to:

1. potwierdzić odrębność profili poczucia jakości życia u sześćdziesięcio-, siedemdziesięcio- i osiemdziesięciolatków,

2. w kontekście subiektywnego starzenia odkryć odrębne modele współzmienności dla postaw wobec starzenia się, wielomodalnej jakości życia i wybranych zmiennych z obszaru potrzeb czy psychopatologii emocji,
3. pokazać wielomodalność jakości życia poprzez integrację wskaźników, które do tej pory najczęściej nie były łączone,
4. uchwycić, że opisywane w literaturze źródła zmienności (np. płeć, miejsce zamieszkania) nie tworzą prostych, ale interakcyjne wzory współzmienności, manifestujące się dopiero w dużych populacyjnych badaniach,
5. pokazać, że wykształcenie – jako prerogatyw współczesnej cywilizacji wyrażony w ideologii lifelong learning – istotnie zwiększa szanse na pomyślne starzenie się pokoleń,
6. potwierdzić kwestionowane w nurcie ideologii gender wartości rodziny, a szczególnie małżeństwa, które okazały się ważnymi predyktorami istotnie wyższego poziomu jakości życia i pozytywnych postaw wobec starości.

Przyszłe badania nad stabilnością i/lub zmiennością jakości życia (Holzhausen, Martus, 2013) w procesie starzenia się powinny zostać poszerzone o procedurę trudnych i kosztownych badań podłużnych. Wówczas możliwe byłoby opisanie nie tylko relacji między zmiennymi, ale również ujęcie wieku jako zmiennej zależnej (Schaie, 2005) i określenie różnic w natężeniu mierzonych zmiennych (Vijver, 2009).

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Moje zainteresowania badawcze dotyczą 4 głównych problemów:

- **psychologii starzenia się i starości**
- **psychologii jakości życia**
- **psychologii globalizacji**
- **osobowości**

Poniżej omówię bardziej szczegółowo wymienione obszary badawcze.

5.1 Psychologia starzenia się i starości

Obszar zainteresowań, który rozwijam od pracy magisterskiej dotyczy psychologii osób starzejących się. Na ten problemu zwrócił mi uwagę promotor Profesor dr hab. Kazimierz Obuchowski. Pod Jego kierunkiem obroniłam pracę „*Związek pomiędzy warunkami życiowymi, pragnieniem aktywności i jakością życia psychicznego osób starszych*”. Zrealizowane badania porównawcze seniorów mieszkających samodzielnie i w placówkach opiekuńczych były podstawą do opracowania rozdziału „Pytanie o jakość życia w kontekście rozważań nad naturą starości” w redakcji „*Starość i osobowość*” (2002). W trakcie studiów doktoranckich uczestniczyłam w konferencjach poświęconych osobom starzejącym się. W tym czasie podjęłam współpracę z poznańskim wydawnictwem Zysk i S-ka, dla którego przetłumaczyłam na język polski „*Psychology of ageing*” Iana S. Hamiltona. Monografia ta jest doceniana w kraju

i na świecie, co pokazuje liczba tłumaczy (na język szwedzki, duński, niemiecki, fiński, czeski, hiszpański, rosyjski, koreański, chiński by wspomnieć kilka).

Nowa nisza eksploracyjna wynikająca ze zmian cywilizacyjnych spowodowała, że zainteresowałam się trzema problemami: (1) znaczeniem technologii informatycznej w funkcjonowaniu osób starzejących się; (2) rekonstrukcją roli osób starzejących się w społeczeństwie (np. senior-wolontariusz, senior-student UTW); (3) diagnozą potrzeb seniorów ze szczególnym uwzględnieniem różnic wynikających ze środowiska życia (wieś, miasto). Każdy z tematów uszczegóławiam poniżej.

1) znaczenie technologii informatycznej w funkcjonowaniu osób starzejących się

Globalizacja i cyfryzacja życia znacząco zmieniły środowisko, w którym żyje człowiek. Transformacje socjo-kulturowe oddziałują również na starość i starzejące się osoby. Formuje się wobec nich nowe oczekiwania, wśród których jest także wymóg „udomowienia” (z ang. domestication) (Jaeger, 2004) technologii informatycznej (IT). Zakładając, że seniorzy podołają temu wyzwaniu możliwe stałoby się rozwiązanie aktualnych dziś problemów:

- (1) osoby starsze nie podlegałyby wykluczeniu cyfrowemu i/lub marginalizacji;
- (2) zmniejszony zostałby deficyt opieki nad seniorami, których dorosłe dzieci lub krewni są nieobecni na skutek ekonomicznej mobilności;
- (3) geriatryzacja sektora opieki zdrowotnej zostałaby częściowo zneutralizowana za pomocą telemedycyny i teleopieki

Problem nie/radzenia sobie osób starszych z technologią skłonił mnie do pogłębionych studiów teoretycznych. Poznawałam wyniki badań i przykłady dobrych praktyk pokazujące jak efektywnie seniorzy potrafią się adoptować do e-wymogów. Zidentyfikowałam również zagrożenia, które niesie ze sobą „dekolektywizacja życia” i „siecioviny indywidualizm” (Loos, 2012). Jej podstawowy koszt, szczególnie dotkliwy dla osób 60+, dotyczy depersonifikacji relacji. Problem ten podjęłam w 3 artykułach teoretycznych oraz zrealizowałam dwa projekty badawcze.

Pierwszy dotyczył zakresu i uwarunkowań (nie)radzenia sobie osób starzejących się z postępowaniem technologicznym. W tym temacie współpracowałam z doktorem ekonomii, specjalistą z obszaru zarządzania i satysfakcji klientów Krzysztofem Śmiataczem (Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy). Wspólnie zaprojektowaliśmy badania dotyczące otwartości pacjentów Centrum Onkologii w Bydgoszczy (COB) na zastosowanie zdalnej procedury (za pomocą wiadomości tekstowych – SMS) w ocenie jakości pracy COB. Pomiar zrealizowano w listopadzie 2013 r. W badaniu wzięło udział 56 seniorów, którzy przesłali wiadomość SMS oraz 115 innych, którzy odmówili wysłania wiadomości telefonem i ocenili COB w tradycyjny sposób za pomocą ankiety papier – ołówka. Zebrane dane były przedmiotem pracy interdyscyplinarnego zespołu eksperckiego (menedżerów, specjalistów od zarządzania, technologii informatycznych, językoznawstwa i socjologii gospodarki) i mnie jako jedynej psychologa. Wymiernym rezultatem jest publikacja: Śmiatacz, K. (red.) (2016). *Zastosowanie narzędzi IT w badaniu opinii*

użytkowników na przykładzie służby zdrowia. Bydgoszcz: Wydawnictwa Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego.

Wyniki uzyskane w projekcie pokazały, że gotowość seniorów do użycia technologii informacyjnej jest istotnie ograniczana przez:

- (1) czynniki fizyczne np.: niedowidzenie, drżenie dłoni, nieprecyzyjność ruchu palców, niedostosowana klawiatura w urządzeniach
- (2) czynniki psychologiczne np.: stres, fiksacja na chorobie, lęk przed utratą anonimowości
- (3) czynniki sytuacyjne np.: tłum, nieznaną czas oczekiwania na konsultację z lekarzem, nowa sytuacja
- (4) czynniki środowiskowe np.: ograniczone zasoby finansowe i lęk przed wysokim kosztem sms
- (5) czynniki kulturowe np.: różnica pokoleniowa

Kolejny, samodzielny projekt badawczy skupił się na rozpoznaniu czy i w jakim zakresie Internet i zdalne usługi są atrakcyjne dla seniorów. Pytanie dotyczyło otwartości osób badanych na teleopiekę. Zrealizowany w 2015 r. na 155 kobietach i 156 mężczyzn zamieszkujących województwa kujawsko-pomorskie i wielkopolskie. Średnia wieku wyniosła 73 lata, najmłodszy uczestnik miał 59 lat, najstarszy 94 lata. Dane zebrano za pomocą ustrukturalizowanego wywiadu. W oparciu o analizy zebranych wyników stwierdzono że:

- (1) nadal „wykluczenie cyfrowe” wiąże się z uwarunkowaniami ekonomicznymi – tylko nieco ponad połowa respondentów była w posiadaniu komputera (52% kobiet i 55% mężczyzn)
- (2) seniorzy są użytkownikami telefonii komórkowej (79% kobiet i 76% mężczyzn) za wyjątkiem grupy najbardziej zaawansowanej wiekiem (powyżej 80 lat)
- (3) otwarcie na teleopiekę jest wyraźnie większe wśród sześćdziesięciolatków
- (4) wybrane tele-rozwiązania są szczególnie pożądane przez seniorów (np. rejestracja online – skorzystałoby 42% respondentów; sms przypominające o zbliżającej się wizycie 53%)

Uzyskane wyniki pośrednio dowodzą podmiotowości starzejących się osób. Ich gotowość do użycie technologii w codziennym życiu nie jest bezrefleksyjna, przeciwnie wynika z indywidualnie postrzeganej użyteczności konkretnych aplikacji. Uzyskane wyniki potwierdzają słuszność założeń modelu akceptacji technologii (z ang. Technology Acceptance Model, TAM) F.D. Davisa (1989). Zgodnie z nimi gotowość do użycia IT przez osoby starsze wzrasta proporcjonalnie do: (1) postrzeganej przez nie użyteczności i (2) subiektywnie ocenianej łatwości zastosowania konkretnych urządzeń i/lub funkcji. W przypadku osób starszych kluczowym wydaje się rozróżnienie pomiędzy wyobrażeniem a doświadczeniem siebie używającego Internet, telefon komórkowy i in.

Wyniki omawianych badań pokazują, że stereotyp niekompetentnego w zakresie IT seniora jest bezzasadny i krzywdzący. W Polsce ograniczona funkcjonalność rozwiązań tele-informatycznych wynika nie tylko z uwarunkowań podmiotowych, ale także:

- (1) z oferty niedostosowanej do wiekowego przedziału klientów w zakresie jej funkcjonalności
- (2) z deficytów finansowych w skali mikro – gospodarstwa domowego seniora i makro – infrastruktury instytucji (szpitali), wsi/miasteczek i regionów

Tym samym we wnioskach, które formułuję, pokazuję, że rzeczywistość starzejących się mieszkańców wsi i dużych aglomeracji miejskich jest nietożsama. Ten wynik ma istotne zastosowanie do reformy polityki społecznej w kraju.

Zdobyta przeze mnie wiedza w zakresie znaczenia technologii informatycznej w funkcjonowaniu osób starszych doceniona została przez Profesora Adama A. Zycha, który zaprosił mnie do współpracy nad encyklopedią. Opracowałam hasła: telegeriatria, telemedycyna i telezdrowie a starzenie się. Wszystkie ukazały się w 4. tomie Encyklopedii starości, starzenia się i niepełnosprawności (2017).

Podsumowując badany przeze mnie problem radzenia sobie osób starzejących się z procesem digitalizacji środowiska życia jest aktualny i ma szerokie znaczenie aplikacyjne (np. w reformie systemu zdrowia, poradnictwie życiowym dla seniorów). Nadal w psychologii brakuje jego empirycznych opracowań, stąd podjęte przeze mnie próby uzupełnienia tej luki. Zjawisko ewoluuje wraz z wymianą pokoleń, dlatego należy systematycznie je eksplorować. Do tego momentu moje usiłowania przyniosły wymierne rezultaty w postaci:

- współpracy z prof. dr hab. Adamem A. Zychem (DSW we Wrocławiu) i dr Krzysztofem Śmiataczem (UTP w Bydgoszczy)
- 6 rozdziałów w pracach zbiorowych (3 prace w Web of Science):
 - **Błachnio, A.** (2017). Nowy rynek usług - telegeriatria, telemedycyna. W: **A. Błachnio**, K. Kuryś-Szyncel, E. Martynowicz, & A. Molesztak (Red.), *Psychologia starzenia się i strategie dobrego życia* (s. 123–136). Warszawa: Wydawnictwo Difin.
 - **Błachnio, A.**, & Śmiatacz, K. (2018). An analysis of the technology acceptance model in understanding elderly's openness to telemedicine services in Poland. The relevance of personal and environmental barriers in seniors' ICT education. In L. Gómez Chova, A. López Martínez, & I. Candel Torres (Eds.), *12th International Technology, Education and Development Conference, March 5th-7th, 2018 - Valencia, Spain* (pp. 6302–6309). Valencia: IATED Academy.
 - Śmiatacz, K., & **Błachnio, A.** (2018). Strategies to overcome barriers in using a mobile phone to assess the quality of healthcare services. In L. Gómez Chova, A. López Martínez, & I. Candel Torres (Eds.), *12th International Technology, Education and Development Conference, March 5th-7th, 2018 - Valencia, Spain* (pp. 5796–5801). <https://doi.org/10.21125/inted.2018.1378>
 - Śmiatacz, K., & **Błachnio, A.** (2016). Poor results of SMS survey of 60+ patients of Oncology Centre in Bydgoszcz and the need for revision of seniors' technology education. In L. Gómez Chova, A. López Martínez, & I. Candel Torres (Eds.), *Inted2016: 10th International Technology, Education And Development Conference* (pp. 7997–8004). <https://doi.org/10.21125/inted.2016>
 - **Błachnio, A.** (2015). Telegeriatria. Innowacje technologiczne a jakość życia seniorów. W: Leszek Buliński (Red.), *Realność złego starzenia się: poza polityczną i społeczną powinnością* (s. 237–250). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
 - **Błachnio, A.**, & Śmiatacz, K. (2016). Seniorzy a wykorzystanie technologii informacyjnych (IT) do wyrażania opinii na temat świadczeń medycznych. W: K. Śmiatacz (Red.), *Zastosowanie*

narzędzi IT w badaniu opinii usługobiorców na przykładzie służby zdrowia (s. 96–107).
Bydgoszcz: Wydawnictwa Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego.

- 4 artykułów w czasopismach (w tym 1 z IF)
 - Buliński, L., & Błachnio, A. (2017). Health in old age, and patients' approaches to telemedicine in Poland. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine*, 24(2), 322–328. <https://doi.org/10.26444/aaem/74200>
 - Błachnio, A., & Maliszewski, W. (2017). Need for ICT Education among Older Adults. *Kultura i edukacja*, (2), 168–176. <https://doi.org/10.15804/kie.2017.02.12>
 - Błachnio, A. (2016). Tele-geriatria a jakość życia seniorów. *Pedagogika Rodziny*, 6(2), 167–176.
 - Śmiatacz, K., & Błachnio, A. (2015). Wykorzystanie wiadomości SMS do badania opinii klientów 60+ sektora opieki zdrowotnej. *Marketing i Rynek*, (8), 740–747.
- 5 wystąpień konferencyjnych (3 zagraniczne i 2 krajowe)
 - Błachnio, A., Śmiatacz, K. (2018). *An analysis of the technology acceptance model in understanding elderly's openness to telemedicine services in Poland. The relevance of personal and environmental barriers in seniors' ICT education.* The 12th annual International Technology, Education and Development Conference, INTED2018, Valencia, Spain, 5-7.03.
 - Śmiatacz, K., Błachnio, A. (2018) *Strategies to overcome barriers in using a mobile phone to assess the quality of healthcare services.* The 12th annual International Technology, Education and Development Conference, INTED2018, Valencia, Spain, 5-7.03.
 - Śmiatacz, K., Błachnio, A. (2016) *Poor results of SMS survey of 60+ patients of Oncology Centre in Bydgoszcz and the need for revision of seniors' technology education.* The 10th annual International Technology, Education and Development Conference, INTED2016, Valencia, Spain, 7-9.03.
 - Śmiatacz, K., Błachnio, A. (2015) *Wykorzystanie wiadomości SMS do badania opinii klientów 60+ sektora opieki zdrowotnej.* V Konferencja Naukowa z cyklu „Konsument – gospodarstwo domowe – rynek im. Profesor Zofii Kędzior” Konsument w przestrzeni handlu i usług, Ustroń, 16-19.09.
 - Błachnio, A. (2015). *Tele-geriatria a jakość życia seniorów.* I Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Współczesne wyzwania gerontologii – podejście holistyczne”, Krzyżowa, 14.05.

2) rekonstrukcje roli osób starzejących się w społeczeństwie (np. senior-wolontariusz, senior-student UTW)

W latach 2007-2011 pełniłam funkcję Sekretarza Rady Naukowo-Programowej Kazimierzowskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku (KUTW). Był to szczególny czas, w którym intensywnie współpracując ze społecznością seniorów poznawałam ich faktyczny potencjał. Obserwowałam jak duży jest rozdźwięk pomiędzy obrazem seniora, oczekiwaniami społecznymi wynikającymi z rozwoju cywilizacyjnego wobec seniora oraz tym jak on sam siebie postrzega. W ten sposób zainteresowałam się problemem rekonstrukcji roli osób starzejących się. Rozpoznając naturę i zakres zmian analizowałam doniesienia z badań socjologów, psychologów i antropologów kultury. Sformułowałam kilka tez, które rozwijałam w kolejnych publikacjach, a dotyczyły one:

1. kryzysu wartościowania starości

Konsumpcjonizm i dyktat młodości zdeprecjonował starość człowieka. Aby przeciwdziałać stygmatyzacji i marginalizacji osób starzejących się, konieczne jest

traktowanie okresu starzenia się jako zadania w życiu jednostki. Oznacza to, że każdy indywidualnie powinien zatroszczyć się o jakość własnego starzenia się, w taki sposób aby zbliżyć się do pożądanego stanu pomysłnej starości. Bez względu na efekt własnych usiłowań, człowiek zachowuje bezwzględne przymioty osobowe. Jego życie ma wartość, on sam ma godność i życiową mądrość.

2. nowych zobowiązań osób starzejących się

Kontekst demograficzny, czyli zwiększająca się liczba osób starzejących się i wydłużająca się czas trwania starości, stwarza konieczność podejmowania nowych aktywności np. wolontariatu. Fakt lepszej kondycji psychofizycznej starzejących się pokoleń jest jednym z wielu czynników sprzyjających ich transformacji z „pasywnych” i „biorących” na „zaangażowanych” i „dających”

3. podmiotowości seniorów i ich proaktywności

Starość nie jest dziś stanem zadany. Środowisko życia i dywersyfikacja zasobów jednostki doprowadziły do pluralizacji ścieżek życia (można być babcią sprawującą opiekę nad wnukami i/lub studentką UTW). Nie ma obowiązujących normatywnych koncepcji starzenia się. Okres ten jest eksplozją indywidualności przy założeniu, że senior funkcjonuje podmiotowo i ma proaktywne strategie radzenia sobie z sytuacjami trudnymi.

Zagadnienia dotyczące podmiotowości, wolontariatu i proaktywności stanowiły przedmiot badań własnych. W temacie własności podmiotowych osobowości osób 60+ przeprowadzałam pomiar Kwestionariuszem Pomiaru Osobowości (Ożarowski, Błachnio, Lamparska-Zajac, Kosiol). Zebrałam w kolejnych latach (2001-2003, 2008-2010) blisko 900 osób badanych. Ich wyniki wskazywały, że:

- (1) własności podmiotowe osobowości u osób 60+ są wysokie i przeciętne i nie różnią się w sposób znaczący od respondentów z młodszych grup wiekowych (badania opisane w pkt 5.4 Osobowość)
- (2) wyniki pokazują istotne różnice w poziomie podmiotowości seniorów w kolejnych falach pomiarowych
- (3) podmiotowość jest istotnie wyższa u osób z wykształceniem min. średnim

Uzyskane rezultaty w pomiarze poprzecznym nie dają jednoznacznych rozstrzygnięć. Szczególnie wynik pokazujący spadek podmiotowości seniorów w kolejnych falach pomiaru, choć uzasadniony przez dokonujące się transformacje cywilizacji, wymaga sprawdzenia w schemacie badań podłużnych.

Badania dotyczące wolontariatu wśród osób starszych zrealizowane zostały na próbie 72 słuchaczy Kazimierzowskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku (KUTW) w wieku od 52 do 80 lat. Wśród uczestników 36 osób było wolontariuszami, pozostali stanowili grupę porównawczą. Respondenci uzupełnili kwestionariusz NEO-FFI, drabinę Cantrilla oraz ankietę o wolontariacie. Próba mała i niereprezentatywna podyktowana została formalnym wymogiem udokumentowania rzeczywistego procesu powoływania wolontariatu na KUTW w Bydgoszczy. W fazie planowania prognozowano zdecydowanie większą liczbę uczestników. Liczba osób deklarujących chęć zupełnie nie przełożyła się na liczbę zaangażowanych

uczestników. Projekt sfinansowany został przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności (2007). Zebrane wyniki pokazały:

- (1) brak istotnych różnic w cechach osobowości i poziomie jakości życia wolontariuszy i nie-wolontariuszy
- (2) motywy działania wolontariuszy: potrzebę bycia użytecznym, niesienia pomocy, zdobycia ciekawego doświadczenia i nabycia nowych kompetencji
- (3) główne przyczyny bierności nie-wolontariuszy: problemy zdrowotne, poważne problemy osobiste, brak kompetencji i lęk przed niepowodzeniem w roli wolontariusza, brak czasu

Tak jak w przypadku wyników ilościowych mała i wewnętrznie zróżnicowana grupa respondentów nie przyniosła rozstrzygnięć, to ich wypowiedzi stanowiły wartościową egzemplifikację opisywanej w literaturze tezy, że niosąc pomoc drugiemu człowiekowi osoba sama sobie pomaga, bo zyskuje:

- (1) organizację czasu
- (2) poczucie wartości i użyteczności
- (3) więź i przynależność do nowej społeczności wolontariuszy
- (4) szansę na samorozwój.

Problem wolontariatu poddaję pogłębionej analizie w monografii „Starość non profit” (2012). W tej książce przygotowałam także obszerny rozdział poświęcony Uniwersytetom Trzeciego Wieku w Polsce i na świecie. W tym okresie było to jedno z pierwszych systematycznych opracowań tej problematyki na polskim rynku wydawniczym.

Badania, które przeprowadziłam w latach 2014-2016, dotyczyły proaktywnej strategii radzenia sobie w sytuacjach trudnych. Istota takiego działania zasadza się na wybiegającym w przyszłość mechanizmie autoregulacji, gdzie jednostka wyznacza sobie cele, przewiduje bariery w ich urzeczywistnianiu, opracowuje z wyprzedzeniem alternatywne sposoby pomyślniej realizacji własnych planów (Greenglass, 2002). W pomiarze uczestniczyło 1552 seniorów i 332 adolescentów. Przeprowadzone analizy pokazały:

- (1) występowanie proaktywnej strategii radzenia sobie z sytuacją trudną jako preferowanej w funkcjonowaniu młodych osób
- (2) posługiwanie się przez seniorów strategią proaktywną
- (3) preferowanie przez seniorów poszukiwania emocjonalnego wsparcia, refleksyjnej i prewencyjnej strategii radzenia sobie

Wyniki aktualnie są dyskutowane i przyjmują wstępną postać artykułu. Stanowią wartościowy wkład w debatę o naturze starości, ponieważ wskazują psychiczne mechanizmy różnicujące zakres samostanowienia seniorów i przekładające się na pomyślność ich starzenia się.

Podsumowując działania w tym obszarze tematycznym mają konkretne efekty w postaci:

- współpracy z prof. Esther Greenglass (York University) i dr Krzysztofem Śmiataczem (UTP w Bydgoszczy)
- współkierownictwa projektem badawczo-aplikacyjnym „Stworzenie Wolontariatu” (2007)

- monografii:
 - **Błachnio, A.** (2012). *Starość non profit: wolontariat na Uniwersytetach Trzeciego Wieku w Polsce i na świecie*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
 - **Błachnio, A.** (2008). *Wolontariat w Uniwersytetach Trzeciego Wieku*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- 4 rozdziałów w pracach zbiorowych
 - **Błachnio, A.** (2017). Role społeczne seniorów. W: A. Zych (Red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności* (T. 3, P-Ś, s. 227–230). Katowice: Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae - Skarb Śląski.
 - **Błachnio, A.** (2014). Człowiek stary jako autor siebie: ujęcie mikrogenetyczne. W: L. Buliński (Red.), *Zdrowie i choroba: w poszukiwaniu wiedzy i pomocy* (s. 39–63). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
 - **Błachnio, A., & Starostecka, J. E.** (2011). Volunteer activity in late adulthood: motives and personality conditioning. In H. Liberska (Ed.), *Current psychosocial problems: in traditional and novel approaches* (pp. 119–146). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
 - **Błachnio, A.** (2006). Okres późnej dorosłości - prawda i mity. W: R. Ossowski & A. Ossowska-Zwierzchowska (Red.), *„Jesień życia” - medycyna, psychologia, edukacja* (s. 66–77). Kraków: Fundacja dla Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- 2 artykułów w czasopismach
 - **Błachnio, A.** (2015). Starość ambiwalentna - czyli w poszukiwaniu podmiotowego seniora. W: A. Fabiś & A. Błachnio (Red.), *Duchowość jako kategoria egzystencji i transcendencji w starości* (s. 103–117). Kraków: Wydział Pedagogiczny. Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej.
 - Błachnio, J. R., & **Błachnio, A.** (2015). Starość jako zadanie dla człowieka - inspiracje w nauczaniu Jana Pawła II. *Rozprawy Społeczne*, 9(4), 57–63.

3) diagnoza potrzeb seniorów

Ten kierunek badań jest odpowiedzią na realne potrzeby artykułowane przez władze samorządowe, które interesują się poprawą jakości życia rosnącej liczby starzejących się mieszkańców ich gmin/powiatów/miast. Najpierw uczestniczyłam w badaniach realizowanych w województwie Wielkopolskim w powiecie Czarnkowskim od VII do IX 2016 r. Wówczas zbadano 120 mieszkańców wsi, którzy ukończyli 65 r.ż. Wśród respondentów było 74 kobiet (62%) i 46 mężczyzn (38%). Średnia ich wieku wyniosła 72,64 (SD=6,71). Zastosowano kwestionariusze (np. Wielowymiarowa Skala Umiejscowienia Zdrowia, MHLC; Skala Satysfakcji z Życia, SWLS) i ustrukturalizowany wywiad. Spośród wielu zebranych rezultatów podkreślić trzeba kilka:

- (1) niesatysfakcjonujący stan zdrowia (65% kobiet i 70% mężczyzn określili się jako schorowane)
- (2) występowanie problemu wielochorobowości (średnio respondenci mieli zdiagnozowane 2-3 jednostek chorobowych)
- (3) niski poziom wewnętrznego umiejscowienia kontroli zdrowia
- (4) 87% deklaroowało trudności w dotarciu do placówek opieki zdrowotnej
- (5) zaniżony poziom dobrostanu (M=18,83)

Seniorzy udzielili również szeregu odpowiedzi o identyfikowanych przez nich obszarów deficytów w ich środowisku życia. Te wyniki stanowią argument za tezą o występującym w Polsce problemie defaworyzacji środowisk wiejskich, szczególnie starzejących się mieszkańców wsi. Składa się na to wiele czynników i społecznych (kryzys rodziny, mobilność ekonomiczna młodych, rozwody i patchworkowe rodziny) i infrastrukturalnych. Ich znaczenie jest przedmiotem dyskusji, którą podejmuję w kilku artykułach. Jednocześnie zastanawiałam się czy przemiany cywilizacyjne skutkują zmianami w zakresie indywidualizacji, tożsamości, rozwoju i samourzeczywistniania się osób (Salmela-Aro, 2009). Zbadałam czy i w jakim zakresie kontekst życia zmienia ścieżki życiowe seniorów. Przeprowadziłam replikację badań Pasqualiny Perrig-Chiello i Sonji Perren (2005). W pomiarze uczestniczyło 65 kobiet z wczesnej - średnia wieku 28,82 (SD = 3,84) oraz późnej dorosłości – średnia wieku 68,75 (SD = 3,64). Uzyskane wyniki pokazały, że:

- (1) istnieją istotne statystycznie różnice w czasowym lokowaniu biograficznych tranzycji i zadań rozwojowych
- (2) w obu przedziałach wiekowych kobiety były umiarkowanie usatysfakcjonowane ze swojego życia

Co warunkuje pomyślny przebieg starzenia się Polaków, w zależności od kontekstu ich życia, nieprzerwanie mnie interesuje i wciąż jest tematem moich badań. Aktualnie jestem wykonawcą diagnozy potrzeb mieszkańców miasta Piły w zespole badawczym dr hab. Wojciecha Maliszewskiego, prof. PWSZ.

Podsumowując dotychczasowe efekty mojej pracy to:

- współpraca z dr hab. Wojciechem Maliszewskim (PWSZ w Pile)
- uczestnictwo w badaniach i przygotowaniu „Raportu o sytuacji osób starszych w Pile”
- 4 rozdziały w pracach zbiorowych
 - **Błachnio, A.** (2017). Geriatria opieki zdrowotnej. W: A. Zych (Red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności* (T. 1, A-G, s. 508–509). Katowice: Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae - Skarb Śląski.
 - **Błachnio, A.** (2017). Globalizacja starzenia się (globalne starzenie się). W: A. Zych (Red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności* (T. 1, A-G, s. 571–573). Katowice: Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae - Skarb Śląski.
 - **Błachnio, A.** (2017). Wykluczenie społeczne osób starszych. W: A. Zych (Red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności* (T. 4, T-Ż, s. 195–198). Katowice: Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae - Skarb Śląski.
 - **Błachnio, A.** (2014). Readaptacja osób starych do przestrzeni publicznej czy przestrzeni publicznej do osób starych? W: A. Błachnio, J. Kryza, & W. Maliszewski (Red.), *Wielowymiarowość kompetencji zawodowych i psychospołecznych w pracy z ludźmi: teoria i zastosowania* (s. 219–233). Piła: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Stanisława Staszica.
- 5 artykułów w czasopiśmie
 - **Błachnio, A., Maliszewski, W., & Molesztak, A.** (2017). Ocena zasobów środowiskowych a stan zdrowia i dobrostan osób w wieku 60+ mieszkających na wsi. *Journal of Education, Health and Sport*, 7(6), 888–901. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1065011>

- **Błachnio, A.** (2016). Starość w rodzinie. Opieka nad seniorem wyzwaniem dla dorosłego dziecka czy państwa? *Wychowanie w Rodzinie*, 13, 441–453. <https://doi.org/10.23734/wwr20161.441.453>
- **Błachnio, A.**, & Maliszewski, W. J. (2015). Przygotowanie do starości w rodzinie. Różnice pokoleniowe w otwartości na potrzeby seniora. *Wychowanie w Rodzinie*, 11, 179–190. <https://doi.org/10.23734/wwr20151.179.190>
- **Błachnio, A.**, & Maliszewski, W. (2014). Active Aging in a Global Culture: Do We Live in an Age-friendly Environment? *Kultura i Edukacja*, (5), 24–35. <https://doi.org/10.15804/kie.2014.05.02>
- **Błachnio, A.** (2013). Subjective perception of the life-course in old age and in youth. *Polish Journal of Social Science*, 8(1), 103–111.
- 4 wystąpienia konferencyjne
 - **Błachnio, A.** (2018) *Dobrostan w procesie stawania się zaawansowanym we własnej starości*. III Konferencja Gerontologiczna z cyklu „Refleksje nad starością – Być i stawać się w starości”, Łódź, 16-17.02.
 - **Błachnio, A.** (2017) *Strategie radzenia sobie z sytuacjami trudnymi polskich seniorów na wsi*. Interdyscyplinarna Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. "Jak starzeć się zdrowo: multidyscyplinarne ujęcia, całościowe aplikacje", Kraków, 23-25.03.
 - **Błachnio, A.**, Mesjasz, J. (2017). *Środowiskowe zasoby dla pomyślnego starzenia się - diagnoza potrzeb seniorów* (poster). II Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Współczesne wyzwania gerontologii – podejście holistyczne”, Krzyżowa, 24.05.
 - **Błachnio, A.** (2017). *Środowisko przyjazne seniorowi. OPERAT przykładem dobrych praktyk w Wlk. Brytanii*. Seminarium "Nowe formy opieki nad seniorami w Wielkopolsce. Teraźniejszość i przyszłość", Sarbia-Sarbka, 8.06.

5.2 Psychologia jakości życia

Problem jakości życia eksplorowałam wielokierunkowo, badając to pojęcie w kontekście choroby, starości i różnic międzykulturowych. W opracowaniach systematyzowałam rozległą wiedzę teoretyczną pokazując, że to w jaki sposób pojęcie jest definiowane rzutuje na wybór metody pomiaru i dalej na różnice w otrzymywanych rezultatach.

Badania przeprowadzone na 124 osobach powyżej 60 r.ż. (średnia wieku wyniosła 66,06 lat) Kwestionariuszem Zadolenia z Życia (FLZ) porównałam (razem z dr Krzysztofem Śmiataczem) z wynikami „Diagnozy Społecznej” Czapińskiego i Panka (2009). Uzyskaliśmy wiele analogii przemawiających za pozytywnym doświadczaniem własnego starzenia się: w aspekcie zdrowia (szczególnie u osób z wczesnej fazy starości), aktywności seksualnej, relacji koleżeńskich, osiągnięć życiowych czy standardu mieszkania. Wskazaliśmy również konkretne przykłady na to jak sposób sformułowania pytania badawczego może wpłynąć na różnice w uzyskiwanych wynikach.

Inne projekty, które zrealizowałam dotyczyły:

- (1) jakości życia w zdrowiu i chorobie;
- (2) jakości życia starzejących się mieszkańców wsi;
- (3) jakości życia w kontekście międzykulturowym.

Zdrowie i choroba jest obszarem krytycznym dla poczucia jakości życia osób, a w szczególności tych powyżej 60 r.ż., u których wraz z upływem lat pojawia się wyraźnie problem wielochorobowości i wielolekowości. W realizowanych projektach wykorzystywałam różne metody kwestionariuszowe: SWLS, Inwentarz Zachowań Zdrowotnych, Kwestionariusz

Zadowolenia z Życia (FLZ), Wizualna Skala Analogowa do oceny bólu. Uzyskiwane wyniki miały przede wszystkim wartość replikacyjną. Potwierdzały, że:

- (1) kondycja zdrowotna osób we wczesnym stadium starości jest satysfakcjonująca, co przekłada się na ich poczucie zadowolenia z życia
- (2) starzejące się kobiety w porównaniu z mężczyznami w tym samym wieku wypadają gorzej we wskaźnikach zdrowia fizycznego
- (3) kobiety częściej niż mężczyźni dbają o dietę i działania prewencyjne w obszarze zdrowia

Analiza warunków życia polskich seniorów wskazała na występowanie wielu barier i deficytów w obszarze ochrony ich zdrowia. Seniorzy skarżą się na problem ich dyskryminacji przez pracowników służby zdrowia, niewystarczający nadzór i opiekę lekarzy pierwszego kontaktu i specjalistów, konieczność znoszenia objawów chorobowych środkami przeciwbólowymi, brak pielęgniarek środowiskowych i in. Te wyniki mają dużą wartość implementacyjną o ile osoby decyzyjne zechcą ich użyć do korekty w organizacji i zarządzaniu służbą zdrowia i instytucjami opieki społecznej w kraju.

Podjmując problem różnic poczucia jakości życia i psychospołecznych jej korelatów wśród seniorów przeprowadzałam pomiar z wykorzystaniem różnych narzędzi kwestionariuszowych: SWLS, PCI. Z ciekawych rezultatów, które uzyskałam wymienić warto:

- (1) empiryczne wykazanie, że zadowolenie z życia jest najniższe wśród mieszkańców polskiej wsi
- (2) replikację wyniku wskazującego na pozytywną korelację poziomu wykształcenia i zadowolenia z życia
- (3) wskazanie małżeństwa jako zasobu, który sprzyja zadowoleniu z życia seniorów w większym stopniu niż ich kohabitacja z dorosłymi dziećmi i ich rodzinami
- (4) replikację spadku częstotliwości strategii proaktywnych wraz z wiekiem seniorów jaką opisywała Brzezińska (2011); Moim osiągnięciem jest wskazanie nowego kierunku interpretacji różnic uzyskiwanych w poziomie PCI. W oparciu o analizę odpowiedzi respondentów uznałam, że obserwowane zmiany nie są związane z dyspozycjami osobowościowymi, ale wynikają z realizmu oceny dostępnych zasobów także środowiskowych.

Podobnie nie w pełni zgadzam się z tezą opisywaną w literaturze przedmiotu, a mówiącą o różnych krzywych zmienności poczucia jakości życia u ludzi. Zgodnie z nią w krajach wysoko rozwiniętych krzywa wzrasta u osób z przedziału wieku od 50 do ok. 74 lat. Tymczasem w stosunku do Polaków stosuje się drugą krzywą – typową dla krajów gospodarczo niewydolnych – która od średniej do późnej dorosłości systematycznie spada. Wykorzystując wyniki pomiaru zadowolenia z życia u 731 polskich seniorów (ze średnią wieku 74,60) razem z dr Arturem Fabisiem pokazaliśmy, że zmienna wieku nie różnicuje wyników osób badanych. To co udowodniliśmy to znaczenie środowiska, w którym się człowiek starzeje. Mieszkańcy wsi okazali się wyraźnie mniej usatysfakcjonowani ze swojego życia.

Wpływ środowiska na poczucie jakości życia obejmuje również aspekty krajobrazowe i architektoniczne. Nawiązałam kontakt z Profesorem Vanessą Burholt z Swansea University (Wielka Brytania), która zaproponowała mi posłużenie się jej metodą do badania warunków życia i ich związku z poczuciem jakości życia seniorów – OPERAT Older People's External Residential Assessment Tool. Przygotowałam przekład narzędzia i przeprowadziłam pilotażowe badania, których wyniki wykorzystałam w referacie „Środowisko przyjazne seniorowi. OPERAT przykładem dobrych praktyk w Wlk. Brytanii” (Sarbia-Sarbką, 2017). Narzędzie obiecujące i ciekawe, ponieważ przygotowane przez samych seniorów i dla

seniorów, w warunkach Polskich okazało się, że wymaga szeregu modyfikacji. Planuję dalsze prace w tym temacie.

Różnice w warunkach mieszkaniowych brytyjskich i polskich seniorów i konsekwencje dla sposobu przeżywania przez nich starości skierowały moją uwagę na problem różnic międzykulturowych w jakości życia seniorów. Ciekawym doświadczeniem była interpretacja wyników badań polsko-niemieckich, które z dr Aldoną Molesztak opisałyśmy w formie artykułu (2018). Na seminarium magisterskim wypromowałam pracę „Różnice w przeżywaniu starości między polskimi a japońskimi seniorami”. Projekt był trudny w realizacji i ma szereg ograniczeń, ale ma walor poznawczy, bo nikt – zgodnie z moją wiedzą – takich porównań w Polsce nie przeprowadził. Zbadane zostały dwie równoliczne grupy (30 osobowe) mężczyzn z Polski i Japonii ze średnią wieku równą 67,03. W badaniach użyto Kwestionariusz SPANE i Skalę DAR-5. W dobrostanie emocjonalnym nie uzyskano istotnych różnic, natomiast wykazano je w analizowanych pięciu wymiarach zachowań agresywnych. Te wyniki z pogłębioną dyskusją opisałyśmy w artykule, który już jest pozytywnie zrecenzowany i ukarze się w 2019 r. w *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Sectio J Paedagogia-Psychologia*, 32(2). (Zaświadczenie z dn. 6.03.2019 w załącznikach).

Podsumowując badania nad jakością życia zaowocowały:

- współpracą z Professor Vanessą Burholt (Swansea University)
- 8 artykułami w czasopismach (3 z IF)
 - **Błachnio, A.**, Maliszewski, W., Ciabach, P. (2019). Afekt i dobrostan polskich i japońskich seniorów. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Sectio J Paedagogia-Psychologia*, 32(2). (Zaświadczenie z dn. 6.03.2019 w załącznikach)
 - **Błachnio, A.**, & Buliński, L. (2019). Wellbeing and older adults in primary health care in Poland. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine*, 26(1), 55–61. <https://doi.org/10.26444/aaem/85711>
 - Molesztak, A., & **Błachnio, A.** (2017). Jakość życia u niemieckich seniorów. *Journal of Education, Health and Sport*, 7(3), 767–781. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1067216>
 - Ziółkowski, A., **Błachnio, A.**, & Pąchalska, M. (2015). An evaluation of life satisfaction and health - Quality of life of senior citizens. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine*, 22(1), 147–151. <https://doi.org/10.5604/12321966.1141385>
 - **Błachnio, A.**, & Buliński, L. (2013). Prejudices and elderly patients' personality - the problem of quality of care and quality of life in geriatric medicine. *Medical Science Monitor*, 19, 674–680.
 - **Błachnio, A.**, & Buliński, L. (2013). Securing health: social rehabilitation and wellbeing in late adulthood. *Acta Neuropsychologica*, 11(3), 239–248.
 - **Błachnio, A.** (2011). Impact of older adult's social status and their life satisfaction on health care resources. *Acta Neuropsychologica*, 9(4), 335–349.
 - **Błachnio, A.** (2005). Jakość życia człowieka w zdrowiu i chorobie. *Polskie Forum Psychologiczne*, 10(2), 125–139.
- 3 rozdziałami w pracach zbiorowych i 5 hasłami encyklopedycznymi
 - **Błachnio, A.**, & Fabiś, A. (2018). Satisfaction paradox in old age. In Ł. Tomczyk, A. Ryk, & J. Prokop (Eds.), *Proceedings: New trends and research challenges in pedagogy and andragogy NTRCPA18* (pp. 169–178). Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie. Katedra Pedagogiki Społecznej i Andragogiki.
 - **Błachnio, A.** (2017). Jakość i strategie życia w starości. W: **A. Błachnio**, K. Kuryś-Szyncel, E. Martynowicz, & A. Molesztak (Red.), *Psychologia starzenia się i strategie dobrego życia* (s. 61–80). Warszawa: Wydawnictwo Difin.

- **Błachnio, A.** (2017). Dobrostan psychiczny. W: A. Zych (Red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności* (T. 1, A-G, s. 352–355). Katowice: Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae - Skarb Śląski.
- **Błachnio, A.** (2017). Geriatryczne zaburzenia sprawności. W: A. Zych (Red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności* (T. 1, A-G, s. 504–506). Katowice: Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae - Skarb Śląski.
- **Błachnio, A.** (2017). Geriatria opieki zdrowotnej. W: A. Zych (Red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności* (T. 1, A-G, s. 508–509). Katowice: Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae - Skarb Śląski.
- **Błachnio, A.** (2017). Gerontoetyka (etyczne kwestie starzenia się). W: A. Zych (Red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności* (T. 1, A-G, s. 516–519). Katowice: Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae - Skarb Śląski.
- **Błachnio, A.** (2017). Zadowolenie z życia (satysfakcja życiowa). W: A. Zych (Red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności* (T. 4, T-Ż, s. 234–236). Katowice: Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae - Skarb Śląski.
- **Błachnio, A., & Śmiatacz, K.** (2013). Badania nad jakością życia polskich seniorów w czasach kryzysu. W: Z. Wyszowska & M. Gotowska (Red.), *Poziom i jakość życia w dobie kryzysu* (s. 369–383). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego.
- 5 wystąpieniami konferencyjnymi
 - Pufal, A., **Błachnio, A.**, Szwabowska, D. (2006). *Improving the quality of life in traumatic brain injury patients – the Academy of Life* 11th Congress of the Euroacademia Multidisciplinaria Neurotraumatologica, Warszawa, 16-18.03.
 - Rasmus, A., **Błachnio, A.** (2017). *Zaburzenia centralnego przetwarzania słuchowego a jakość życia w starości*. „Psychologia dla zdrowia i społeczeństwa” XXXVI Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Gdańsk, 21-24.09.
 - **Błachnio, A.**, Rasmus, A. (2017). *Jakość życia osób z zespołem metabolicznym w okresie starości* (poster). „Psychologia dla zdrowia i społeczeństwa” XXXVI Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Gdańsk, 21-24.09.
 - **Błachnio, A.** (2017). *Środowisko przyjazne seniorowi. OPERAT przykładem dobrych praktyk w Wlk. Brytanii*. Seminarium "Nowe formy opieki nad seniorami w Wielkopolsce. Teraźniejszość i przyszłość", Sarbia-Sarbka, 8.06.
 - **Błachnio, A.**, Rasmus, A. (2013). *Zdrowie i jakość życia ludzi starych* XXII Ogólnopolska Konferencja Psychologii Rozwojowej, Gdańsk, 27-29.05.

5.3 Psychologia globalizacji

Koncepcja Rewolucji Podmiotów Kazimierza Obuchowskiego zainspirowała mnie do samodzielnych obserwacji i studiów teoretycznych nad przeobrażeniami rzeczywistości społecznej. Przedmiotem analiz uczyniłam problematykę globalizacji, upłynnienia kultury i skrajnej indywidualizacji jednostki. Zagadnienia te wykraczały poza psychologię i wkraczały w zakres socjologii i politologii. Aby zainteresowania efektywniej rozwijać nawiązałam współpracę z politologiem Tomaszem Kuczurem. Najpierw przygotowałam dla niego artykuł („Ewolucja potrzeby władzy w kontekście lokalnym” 2007). Następnie razem opracowaliśmy redakcję „Globalizacja – naród – jednostka”. Projekt interdyscyplinarny zintegrował optykę politologii i psychologii w debacie nad pozytywnymi i negatywnymi procesami globalizacji. Do tej redakcji przygotowałam rozdział „Globalizacja jednostki” (2009), w której tezy Baumana i Obuchowskiego uczyniłam punktem wyjścia do oceny szans rozwojowych jednostki. Po tym doświadczeniu, uznałam, że opanowałam kompetencje

potrzebne w przygotowaniu publikacji zbiorczej. Przygotowałam samodzielnie redakcję „Globalizacja a jednostka”, w której ocenę procesu globalizacji i jej skutków dla rozwoju człowieka powierzyłam wyłącznie psychologom. Sama przygotowałam rozdział „Człowiek w erze globalizacyjnej” (2009), w którym odwołując się do wyników badań własnych zidentyfikowałam negatywne zjawisko zmniejszania się u człowieka poczucia samosterowności (36% badanych).

Obie publikacje oceniam jako wartościowe, bo sprowokowały psychologów do wypowiedzenia się w temacie przez nich nieczęsto podnoszonym, a dotyczącym aktualnych zmian w relacji cywilizacji i jednostki.

Problem wysycania środowiska życia jednostki treściami globalnymi i konsekwencji wynikających z tego dla kierunku i tempa jej samorozwoju towarzyszył mi w kolejnych latach. Badałam czy i w jakim zakresie zachodzą zmiany w organizacji perspektywy temporalnej i własnościach osobowości współczesnych ludzi. Bazując na wynikach Kwestionariusza Orientacji Temporalnej AION-99 ponad 600 młodych osób z dwóch przedziałów wiekowych – adolescencji (17-22 lat) i wczesnej dorosłości (23-35 lat) wykazałam, że:

- (1) prezentyzm stanowi najczęstszą orientację temporalną adolescentów;
- (2) orientacja przyszłościowa jest najczęściej reprezentowaną przez osoby z wczesnej dorosłości, jednak ta przewaga nie jest znaczna (tylko 33% respondentów z całej próby miało wyraźną orientację przyszłościową).

Badania pokazały, że wśród młodych Polaków rozpoczynają się zmiany, które mogą skutkować przesunięciem w czasie realizacji różnych zadań życiowych. W literaturze światowej problem ten już dyskutowano w kategoriach anormatywnych zmian rozwojowych, deregulacji ścieżek życiowych, wydłużonego moratorium do dorosłości.

Inny projekt przeze mnie realizowany dotyczył osobowości autorskiej (zob. 5.4 Osobowość). Zgromadziłam w nim dane od 773 osób badanych w przedziale wieku od 17 do 70 lat. Przeprowadzone analizy w modelu klas ukrytych pozwoliły mi zidentyfikować krytyczne dla funkcjonowania ludzi wymiary: dojrzałości, autosterowności, samorozwoju, samoograniczania się i zewnętrznego umiejscowienia kontroli. W oparciu o nie uchwyciłam klasy osób, które w mojej ocenie różniły się zdolnościami adaptacyjnymi i potencjałem rozwojowym w globalnej rzeczywistości. Trzy spośród czterech wyróżnionych klas odpowiadały zaproponowanym przez Kazimierza Obuchowskiego typom osobowości człowieka roli, człowieka ucznia się i człowieka autora siebie. W ten sposób udało mi się empirycznie potwierdzić słuszność przemian cywilizacyjnych określanych jako Rewolucja Podmiotów.

Globalizacja łączy się ściśle z zagadnieniem wielokulturowości, kultury globalnej, glokalizmu, małych ojczyzn. Na tym obszarze rozwinęłam wieloletnią współpracę z pedagogiem z ośrodka wrocławskiego Panią Profesor Alicją Szerląg. To dzięki niej poznałam głębiej kontekst antagonizmów polsko – litewskich, ale jednocześnie miałam możliwość głębszego przeanalizowania problemów „globalizacji lokalności” (Friedman, 2006), identyfikacji tożsamości osobistej i społecznej w wielokulturowym tyglu, nowej jakości osobowej transgresji nadającej jednostce znamiona upłynnienia (Bauman, 2001; Gergen, 2009),

Diagnoza zysków i strat jednostki w globalnym świecie miała poza badawczym, publikacyjnym, także aspekt aplikacyjny. W latach 2004 – 2007 zostałam koordynatorem merytorycznym w projekcie unijnym TEAM - Teaching in Advanced Multinational Environments w ramach programu Unii Europejskiej SOCRATES (29198-IC-1-2004-1-ERASMUS-MODUC) w obszarze European Studies. Projekt połączył specjalistów z 5 krajów

członkowskich: Portugalii, Polski, Rumunii, Wielkiej Brytanii i Czech. Opracowaliśmy model kształcenia w środowisku wielokulturowym, w którym pokazaliśmy zmiany dokonujące się w tożsamości współczesnego Europejczyka, społeczeństwie i środowisku, w którym żyje.

Podsumowując moje zainteresowanie psychologią globalizacji chciałabym wskazać na jego konkretne rezultaty w postaci:

- współpracy z prof. dr hab. Alicją Szerląg (UWr) i dr Tomaszem Kuczurem (UKW w Bydgoszczy)
- uczestnictwa w projekcie unijnym TEAM - Teaching in Advanced Multinational Environments (29198-IC-1-2004-1-ERASMUS-MODUC)
- 2 redakcji:
 - Kuczur, T., & **Błachnio, A.** (Red.). (2009). *Globalizacja - naród - jednostka: zagadnienia tożsamości kulturowej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
 - **Błachnio, A.** (Red.). (2009). *Globalizacja a jednostka*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- 7 rozdziałów w pracach zbiorowych
 - **Błachnio, A.** (2017). Globalizacja starzenia się (globalne starzenie się). W: A. Zych (Red.), *Encyklopedia starości, starzenia się i niepełnosprawności* (T. 1, A-G, s. 571–573). Katowice: Stowarzyszenie Thesaurus Silesiae - Skarb Śląski.
 - **Błachnio, A.** (2011). Konfliktorodność przestrzeni wielokulturowych wieku globalizmu. W: A. Szerląg (Red.), *Konflikt i dialog w wybranych społecznościach wielokulturowych* (s. 141–158). Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut - Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe.
 - **Błachnio, A.** (2010). „Małe ojczyzny” w globalnym świecie. W: A. Szerląg (Red.), *Wileńszczyzna małą ojczyzną* (s. 151–164). Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut - Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe.
 - **Błachnio, A.** (2009). Globalizacja jednostki. W T. Kuczur & **A. Błachnio** (Red.), *Globalizacja - naród - jednostka: zagadnienia tożsamości kulturowej* (s. 49–70). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
 - **Błachnio, A.** (2009). Człowiek w erze globalizacyjnej. W **A. Błachnio** (Red.), *Globalizacja a jednostka* (s. 101–124). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
 - **Błachnio, A.** (2007). Ewolucja potrzeby władzy w kontekście lokalnym. W: J. Nocoń & T. Kuczur (Red.), *Bydgoskie oblicza władzy lokalnej* (s. 23–31). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
 - **Błachnio, A.** (2006). Anormativity of the Professional life of young people - profit or loss in the post-modern era. In J. Mesjasz & A. Czapiga (Eds.), *Psychopathologies of Modern Society* (pp. 213–227). Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej.
- artykułu w czasopiśmie
 - **Błachnio, A.** (2005). Jak człowiek doświadcza czasu? Anormatywizm w psychologii temporalnej. *Chowanna*, (1), 121–130.
- wystąpienia konferencyjnego
 - **Błachnio, A.** (2005). *Różnice w organizacji perspektywy temporalnej w adolescencji i w okresie wczesnej dorosłości*. XXXII Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Kraków, 22-25.09.

5.4 Osobowość

Będąc doktorantką Profesora Kazimierza Obuchowskiego aktywnie włączyłam się w prace zespołu badawczego, który od 2000 do 2014 r. pracował nad konstrukcją narzędzia do diagnozy osobowości autorskiej. Razem (W. Ożarowski, A. Błachnio, M. Moritz i L. Zajac) stworzyliśmy *Kwestionariusz Pomiaru Osobowości Autorskiej (KPOA)*. W tym czasie rozwinęłam warsztat badawczy i kompetencje potrzebne do samodzielnego uprawiania nauki. Pozyskałam 7 wewnątrzuczelnianych grantów na badania własne:

- Osobowość autorska a perspektywa temporalna młodych Polaków (2002)
- Autor siebie w społeczeństwie organizacji (2004)
- Pluralizacja wartości w społeczeństwie organizacji (2005)
- Uwarunkowania osobowościowe mobilności na rynku pracy (2006)
- Zmiany osobowościowe młodych ludzi w dobie integracji europejskiej (2007)
- Globalizacja jednostki (2008)
- Pomiar osobowości autorskiej – rewizja (2010).

Wyjechałam dwukrotnie na tygodniowy staż do Niemiec (2005 r. i 2006 r.). W trakcie pierwszego uczestniczyłam w warsztatach metodologicznych „Spezielle Probleme des Rasch-Modells” na Albrechts University of Kiel prowadzonych przez Prof. Juergena Rosta, Markusa Bühnera i Olivera Waltera. Przeprowadzaliśmy analizy w modelu Rascha na bazie danych zebranych w projekcie KPOA. Ich efekty zaprezentowaliśmy w formie posteru „Personlichkeit als Ergebnis von Autopoiesis: Erste Ergebnisse einer Fragebogenentwicklung” na 45 Kongress der Deutschen Gessellschaft fur Psychologie w Norymberdze (moi współautorzy to Prof. Rost, Prof. Zeidler i dr Ożarowski).

Koncepcja osobowości autorskiej była inspiracją dla menedżerów. Otto van Veen zaprosił mnie na pobyt studyjny do Nyenrode Business Universiteit (2007 r.), gdzie odbyłam szereg spotkań w celu omówienia sposobów wykorzystania teorii autora siebie w kształceniu menedżerów w Human & Center for Entrepreneurship (Holandia).

Moje działania badawcze w tym obszarze skupiły się na dwóch zasadniczych tematach:

- (1) psychospołecznych korelatach i wyznacznikach osobowości autorskiej
- (2) wielowymiarowych współzależnościach między wymiarami osobowości autorskiej a orientacją temporalną

Oba projekty były nowatorskie. Stanowiły własną próbę diagnozy i wyjaśnienia różnic w potencjale rozwojowym współczesnych ludzi. Rezultaty tych badań stanowiły temat mojej rozprawy doktorskiej „Czas w funkcjonowaniu autora siebie. Osobowość autorska warunkiem rozwojowego charakteru perspektywy przyszłościowej człowieka” napisanej pod kierunkiem Profesora Kazimierza Obuchowskiego, a obronionej w 2003 r.

Moje zainteresowanie osobowością autorską nie wygasło tylko ewoluowało w problem szerszy dotyczący wzajemnej współzależności podmiotowego funkcjonowania człowieka w świecie globalnych zagrożeń i wyzwań. Kontynuując badania zrealizowałam szereg mniejszych projektów. Ich dojrzałą kompilację przedstawiłam w monografii „Człowiek autorski w erze globalizacji” (2011). W tym miejscu wskażę tylko wybrane i najciekawsze wyniki.

- (1) projekt z 2006 r. – liczba osób zbadanych 773 – narzędzie Kwestionariusz Pomiaru Osobowości Rezultaty: w analizach IRT (Item Responce Theory) zrekonstruowałam własności autorów siebie; Opisałam ich na wymiarach – dojrzałość (tu uzyskiwali wysokie wyniki), samorozwój (wysokie), autosterowność (wysokie), samoograniczenie się (niskie wyniki) i zewnętrzne umiejscowienie kontroli (niskie wyniki). Taki profil wyników charakteryzował niewielu respondentów (14% czyli 108 osób).

- (2) projekt z 2007 r. – liczba osób zbadanych 662 – narzędzia Kwestionariusz Pomiaru Osobowości i Kwestionariusz Poczucia Bezpieczeństwa i Prężności Osobowej
 Rezultaty: potwierdzono istotny i pozytywny związek prężności osobowej i własności osobowości autorskiej. Wykazano negatywny związek osobowości autorskiej i poczucia stabilności, co może wskazywać na gotowość autorów siebie do akceptacji ryzyka wiążącego się z porzuceniem rutyny i angażowania się w zupełnie nowe wyzwania
- (3) projekt z 2010 r. – liczba osób zbadanych 392 - narzędzia Kwestionariusz Pomiaru Osobowości, DKO-R i Kwestionariusz Zadowolenia z Życia (FLZ)
 Rezultaty: wzrostowi poziomu osobowości autorskiej towarzyszy wzrost poczucia jakości życia; Respondenci różniący się wynikami w POA różnią się także w ocenie udziału poszczególnych obszarów życia w ich zadowoleniu np. autorzy siebie nie są zadowoleni z obszarów czas wolny i sytuacja finansowa. Być może jest to przejaw indywidualizacji i psychologizacji współczesnego człowieka, dla którego czas wolny staje się wartością nadrzędną, konieczną do samospełniania.
 Osoby autorskie uzyskały wyraźnie wyższe wyniki w skalach DKO-R stanowiących miarę „Siły ego”, czyli dodatnią samooceną i uczestnictwem społecznym.

Publikacją, którą szczególnie cenię jest rozdział w redakcji Włodzisława Zeidlera „Kwestionariusze w psychologii. Postępy, zastosowania, problemy”. Napisałam go razem z Profesorem Kazimierzem Obuchowskim i stanowi podsumowanie efektów pracy nad koncepcją i jej operacjonalizacją przez wszystkie lata trwania projektu.

Podsumowując badania nad osobowością autorską zaowocowały:

- zbudowaniem narzędzia: Kwestionariusz Pomiaru Osobowości Autorskiej (KPOA)
- 2 monografiami:
 - **Błachnio, A.** (2011). *Człowiek autorski w erze globalizacji*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
 - **Błachnio, A.** (2006). *Autor siebie w trzeciej fali cywilizacyjnej*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- 4 rozdziałami w pracach zbiorowych
 - **Błachnio, A.** (2014). Człowiek stary jako autor siebie: ujęcie mikrogenetyczne. W: L. Buliński (Red.), *Zdrowie i choroba: w poszukiwaniu wiedzy i pomocy* (s. 39–63). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
 - **Błachnio, A., & Obuchowski, K.** (2011). Teoria osobowości autorskiej i kwestionariusz POA. W: W. Zeidler (Red.), *Kwestionariusze w psychologii: postępy, zastosowania, problemy* (s. 169–181). Warszawa: Wydawnictwo Vizja Press & IT.
 - **Błachnio, A., Kosiol, M., & Zając-Lamparska, L.** (2007). Świadomość czasu a osobowość na przykładzie koncepcji osobowości Kazimierza Obuchowskiego. W: M. Wójtowicz-Dacka & L. Zając-Lamparska (Red.), *O świadomości: wybrane zagadnienia* (s. 173–186). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
 - **Błachnio, A.** (2006). Human personality in the globalized culture of choice and change. M. Pąchalska & B. D. MacQueen (Eds.), *Root metaphors: selected essays on social thinking* (pp. 155–167). Wrocław: Continuo.
- 5 wystąpieniami konferencyjnymi
 - **Błachnio, A.** (2014). *Osobowości Kazimierza Obuchowskiego w modelu klas ukrytych*. „Psychologia w zmieniającym się świecie” XXXV Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Bydgoszcz, 18-21.09.
 - **Błachnio, A., Kosiol, M., Zając-Lamparska, L.** (2014). *Kazimierz Obuchowski – zarys biografii*. XXXV Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Bydgoszcz, 18-21.09.

- **Błachnio, A.**, Ożarowski, W., Seidler, W., Rost, J. (2006) *Personlichkeit als Ergebnis von Autopoiesis: Erste Ergebnisse einer Fragebogenentwicklung* (poster), 45 Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie, Nürnberg, 17-21.09.
- **Błachnio, A.** (2004). *Becoming self-author – the requirement of modern society and the wishful thinking in contemporary school*, X International Scientific Conference „Educational Reform and Teacher Training: Current Issues and Future Prospects”, Vilnius, 27-28.05.
- **Błachnio, A.** (2004). *The self-authors in globalised World*. Third International Conference on the Dialogical Self, Warszawa, 26-29.08.

5.5. Programy badawcze

Kierowałam lub uczestniczyłam w 2 projektach unijnych (Leonardo da Vinci, Transfer of Innovation 2010-1-NL1-LEO05-02659 oraz SOCRATES 29198-IC-1-2004-1-ERASMUS-MODUC).

Kierowałam, razem z Profesorem dr hab. Romanem Ossowskim, projektem „Stworzenie Wolontariatu” Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności.

Uzyskałam grant szkoleniowy w FRSE – Program Grundtvig, (07/GR-IST/07-0229).

Jako wykonawca uczestniczyłam w projektach naukowych zleconych przez

- miasto Bydgoszcz – diagnoza edukacyjna szkół gimnazjalnych
- i miasto Piłę – diagnoza funkcjonowania mieszkańców 60+.

Badania z zakresu osobowości prowadziłam w oparciu o 7-krotnie sfinansowane przez UKW badania własne (szczegóły w wykazie osiągnięć naukowo – badawczych).

Aktualnie przeprowadzam adaptację kulturową narzędzi przeznaczonych do badań populacji osób starzejących się we współpracy z:

- profesor Mary H. Kalfoss, Diakonova University College (Norwegia) – Attitudes to Ageing Questionnaire (AAQ); oraz Identity Scale S. Whitbourne
- profesor Vanessa Burholt, Swansea University (Wielka Brytania) – Older People’s External Residential Assessment Tool (OPERAT);
- oraz profesor Esther Greenglass, University York (Kanada) – Proactive Coping Inventory (PCI).

5.6. Działalność w instytucjach, organizacjach i towarzystwach naukowych w kraju i za granicą

Własne projekty badawcze realizuję we współpracy z naukowcami z kraju i z zagranicy. Regularnie współpracuję z Instytutem Stosowanych Studiów Społecznych PWSZ w Pile. Uczestniczę w projektach badawczych, organizacji cyklu konferencji i publikacji. Jako członek z zaangażowaniem pracuję na rzecz trzech Towarzystw Naukowych: Polskiego Towarzystwa Neuropsychologicznego (od 2003), Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego (od 2017) oraz Stowarzyszenia Gerontologów Społecznych (od 2018). Aktywnie działam w radach naukowych dwóch czasopism. Od 2003 jestem członkiem Rady Naukowej czasopisma *Acta Neuropsychologica*, a od 2015 wchodzę w skład Komitetu Redakcyjnego *Gerontology & Geriatrics: Research*. Współpracowałam z Wydawnictwem Adam Marszałek w Toruniu - jako zastępca Redaktora Naczelnego pracowałam nad stworzeniem serii wydawniczej *Komunikowanie społeczne w edukacji* (2006 – 2010).

5.7. Publikacje

Na mój dorobek publikacyjny (przed i po doktoracie tj. 2001-2019) składa się ogółem 92 prace (w tym 53 własne), których łączna wartość punktacji MNiSW wynosi 666,5 (zgodnie z analizą bibliometryczną Sekcji Informacji Naukowej Biblioteki Głównej UKW).

Dorobek po doktoracie obejmuje 4 monografie zwarte, 20 artykułów naukowych w czasopismach znajdujących się na liście MNiSzW. Spośród nich 4 prace są opublikowane w czasopismach znajdujących się na liście Filadelfijskiego Instytutu Informacji Naukowej (sumaryczny Impact Factor = 4,343). Byłam redaktorem i współredaktorem 8 prac zbiorowych (w tym 1 w języku angielskim). Opublikowałam 29 rozdziałów w pracach zbiorowych, w tym 8 w anglojęzycznych. Opracowałam 13 haseł do *Encyklopedii starości, starzenia się i niepełnosprawności*. Przetłumaczyłam 2 książki z języka angielskiego (zgodnie z wykazem osiągnięć naukowo – badawczych). W pracach zbiorowych pełniłam często rolę inicjatora badań i opracowywałam koncepcję badań. Zbierałam materiały, analizowałam piśmiennictwo oraz przygotowywałam artykuły do druku (szczegóły w wykazie osiągnięć naukowo – badawczych).

5.8. Informacje na temat reprezentowania nauki polskiej: czynny udział w zjazdach, konferencjach, sympozjach

Po uzyskaniu stopnia doktora uczestniczyłam czynnie w zjazdach i konferencjach naukowych, wygłaszając wykłady i referaty oraz prezentując plakaty na 11 konferencjach międzynarodowych oraz 19 konferencjach krajowych (zgodnie z informacją o osiągnięciach dydaktycznych, popularyzatorskich oraz współpracy międzynarodowej).

6. Działalność dydaktyczna

Zajęcia dydaktyczne realizuję w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego od studiów doktoranckich, czyli od 2003 r. Prowadziłam zarówno przedmioty

- z modułu zajęć podstawowych (wprowadzenie do psychologii i historii myśli psychologicznej, proseminarium z psychologii ogólnej, etyka zawodu psychologa, emocje i motywacje, osobowość, psychologia różnic indywidualnych)
- modułów kształcenia do wyboru: kierunkowych (seminarium monograficzno-teoretyczne z psychologii starzenia się i starości, seminarium magisterskie)
- i specjalnościowych (badania w działaniu).

Do każdego przedmiotu przygotowałam programy autorskie. W ramach prowadzonych seminariów magisterskich zaproponowałam obszar psychologii starości i starzenia się. Wypromowałam z powodzeniem 12 magistrów. Zajęcia z etyki zawodu psychologa realizowałam na studiach magisterskich i doktoranckich. Nabyte doświadczenia i wiedza pomagają mi wywiązywać się z funkcji członka Komisji ds. Etyki Instytut Psychologii, którą pełnię od 2010 r.

Zajęcia dydaktyczne realizowałam nie tylko dla studentów psychologii, ale także dla studentów innych kierunków (fizyka, politologia, filologia angielska, pedagogika, administracja, technika, inżynieria bezpieczeństwa, wf). Pracowałam (lub realizowałam godziny zlecane) na uczelni macierzystej oraz na innych uczelniach wyższych w Polsce (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Pile, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w

Łodzi, Wydział Zamiejscowy Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP w Czułchowie, Kolegium Nauczycielskie TWP w Bydgoszczy). Na łódzkiej uczelni prowadziłam seminaria licencjackie i magisterskie. W latach 2005/2007 wypromowałam 14 licencjatów i 31 magistrów. Na WSHE realizowałam zajęcia:

- psychologia pracy i organizacji,
- psychologia stresu,
- psychologia rozwojowa i osobowości,
- wprowadzenie do komunikacji,
- psychologia społeczna,
- psychologia zdrowia.

Ponadto, wykładałam na studiach podyplomowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy i Elbląskiej Uczelni Humanistyczno-Ekonomicznej w Elblągu. Ciekawym doświadczeniem było realizowanie kursów z psychologii rozwoju dziecka oraz z psychologii wychowawczej dla nauczycieli w Ośrodku Doskonalenia Zawodowego w Pile. Stymulujące rozwój były wykłady z psychologii dla studentów filologii angielskiej, które realizowałam w języku angielskim.

Aktualnie nadal uczę w języku angielskim studentów przyjeżdżających do Instytutu Psychologii UKW w ramach programu Erasmus+. Realizuję dwa przedmioty:

- Psychology of Ageing
- oraz Psychology of Creativity.

Oba cieszą się zainteresowaniem, dlatego realizuję je i w semestrze zimowym i w letnim. Prowadziłam również zajęcia dla studentów przyjeżdżających do PWSZ w Pile w ramach Erasmus+. Moduły, które przeprowadziłam to:

- Psychological Counselling Rules,
- Individual Psychological Help,
- Elements of Psychotherapy,
- Crisis Intervention,
- Elements of Psychological and Medical Diagnosis,
- Psychological Concepts of Man,
- Differences Basis and Personality,
- Social Skills Training.

Jestem pracownikiem-stypendystą Erasmusa. Pięciokrotnie wyjeżdżałam za granicę w celu prowadzenia zajęć dydaktycznych

- 2004 r. - Ecola Superior de Educação, Portugalia;
- 2006 r. - Ankara University, Turcja;
- 2006 r. - DIAK Diakonia University of Applied Science, Finlandia;
- 2007 r. - DIAK Diakonia University of Applied Science, Finlandia;
- 2016 r. - Univerzita Mateja Bela Ruzová, Słowacja.

W roku 2018 r. wyjechałam w celach szkoleniowych do Marijampole VET Centre, Litwa.

Za sukces dydaktyczny uważam uczestnictwo w programie tutoring, który rozpoczął się w roku akademickim 2017/2018 i trwał do marca 2019 r. Jest to szansa na rozwijanie wiedzy i kompetencji badawczych uzdolnionych studentów, którzy sami wybierają sobie opiekuna i realizują swój temat badawczy niezależnie od toku studiów. Prowadziłam dwa projekty:

- studenta 2. roku studiów stacjonarnych w temacie „Korelacja samooceny i kreatywności u osób starszych”

- oraz dwóch studentek 3. roku studiów stacjonarnych w temacie „Osoby starsze aktywne biegowo a jakość ich życia”.

Byłam opiekunem Koła Naukowego Badań nad Osobowością (w latach 2010-2015).

Jako niezwykle rozwijające oceniam moje doświadczenie w roli promotora pomocniczego. Współpracowałam z dr. hab. Pawłem K. Izdebskim, prof. UKW promotorem pani magister Karoliny Żbikowskiej, która realizowała temat „Psychospołeczne funkcjonowanie kobiet z mutacją genu BRCA1 i/lub BRCA2” na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UKW w Bydgoszczy. Doktorantka po obronie publicznej w dniu 26. czerwca 2018 r. uzyskała tytuł doktora psychologii (3. lipca 2018r.).

Aktualnie pełnię funkcję promotora pomocniczego na Wydziale Nauk Pedagogicznych Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu. Współpracuję z panem prof. dr hab. Adamem A. Zychem i panią magister Emilią Lewicką-Kalka, która wszczęła przewód 26. czerwca 2018 r. Temat jej rozprawy doktorskiej brzmi „Osoby starsze jako współtwórcy polityki senioralnej. Pedagogiczna analiza funkcjonowania rad seniorów w Polsce”.

7. Działalność organizacyjna

Już jako uczestnik studiów doktoranckich na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (UKW) (tj. od października 2000 r.), a potem jako etatowy pracownik Instytutu Psychologii (od listopada 2003 r.) aktywnie działałam na rzecz Uczelni. Współredagowałam *Wiadomości Instytutu Psychologii*. Przez wiele lat pracowałam w Komisji Rekrutacyjnej Instytutu Psychologii, a w 2006 r. byłam Sekretarzem Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej.

Od 2003 r. pracowałam na drugim etacie w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi (WSHE), w której powierzono mi stanowisko dziekana Wydziału Zamiejscowego w Bydgoszczy. W latach 2003-2006 byłam członkiem Senatu WSHE w Łodzi. W tym okresie tworzyłam kierunek kulturoznawstwo w Bydgoszczy, budowałam zupełnie nowy zespół specjalistów pozyskiwany z całej Polski, planowałam zajęcia i praktyki, odpowiadałam za promocję i obecność Wydziału na lokalnym rynku edukacyjnym i kulturalnym. To bogate doświadczenie w zarządzaniu placówką edukacyjną wykorzystałam w kolejnych latach na macierzystej uczelni.

Pełniłam funkcję vice-dyrektora Instytutu Psychologii do spraw dydaktyki (2007-2009). W tym czasie koordynowałam działania na rzecz powołanego przy Instytucie Kazimierzowskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku (KUTW). Byłam Sekretarzem Rady Naukowo-Programowej KUTW. Razem z Profesorem dr. hab. Romanem Ossowskim rozwijaliśmy ideę wolontariatu w społeczności seniorów. W czasie pełnienia funkcji wicedyrektora byłam członkiem Rady Wydziału Pedagogiki i Psychologii UKW oraz Rady Instytutu Psychologii. Od 2010 r. jestem członkiem Komisji ds. Etyki Badań Naukowych przy Instytucie Psychologii. W latach 2010-2015 byłam opiekunem roczników psychologii na studiach stacjonarnych. Aktualnie uczestniczę w Programie Tutorialnym zainicjowanym w 2017 r. na Wydziale przez Prodziekana ds. Nauki. Wymiernym jego efektem była I Studencka Sesja Naukowa, na której młodzi adepci nauki zaprezentowali efekty przeprowadzonych badań.

Byłam członkiem komitetów naukowych i organizacyjnych 10 konferencji, które odbywały się lokalnie na UKW w Bydgoszczy i w innych ośrodkach w kraju. To stanowi wymierny efekt wieloletniej współpracy z badaczami z innych Uczelni (szczegółowy wykaz

wszystkich współorganizowanych konferencji w informacji o osiągnięciach dydaktycznych, popularyzatorskich oraz współpracy międzynarodowej).

W latach 2010-2012 byłem kierownikiem w Polsce projektu aplikacyjno-badawczego "INternationalisation and Mobility In the students Curricula (INtheMC)" Leonardo da Vinci, Transfer of Innovation (2010-1-NL1-LEO05-02659). Poznając uwarunkowania legislacyjno-finansowe i praktykę edukacyjną polskich szkół średnich zawodowych, usiłowałam zaimplementować nowe standardy myślenia i działania z krajów lepiej dotowanych Unii Europejskiej. Byłam organizatorem i gospodarzem spotkania partnerów konsorcjum w Warszawie w 2010r. W końcowym okresie trwania projektu organizowałam warsztaty informacyjno-szkoleniowe dla nauczycieli.

Działam na rzecz społeczności osób 60+. Organizuję różne formy zajęć dla seniorów – warsztaty i spotkania ze studentami w ramach koła, badań w działaniu, seminariów. Promuję ideę pomyślniej starości – wśród młodych i starszych pokoleń – również za pośrednictwem mediów (udział w programie "Kapitał Polski" emitowanym w TVP Polonia i TVP Polonia Stream, odcinek 27 z 1.04.2019).

W roku akademickim 2018/2019 powierzono mi zadania koordynatora Erasmus+ w Instytucie Psychologii. W tym krótkim okresie udało mi się pozyskać kolejnego partnera Balikesir Üniversitesi do współpracy z Instytutem. Chcąc rozszerzyć realizowaną ofertę umiędzynarodowienia, opracowałam pierwszy w Instytucie program stażu, który aktualnie realizuje studentka z Włoch. Jestem jej opiekunem.

8. Nagrody i wyróżnienia

Za działalność organizacyjną zostałam wyróżniona Medalem Kanclerza WSHE w Łodzi (2006) za szczególne osiągnięcia w pracy oraz nagrodą zespołową Rektora UKW w Bydgoszczy trzeciego stopnia (2008).

Praca naukowa została doceniona również w kolejnych latach: nagroda zespołowa Rektora UKW drugiego stopnia (2007) oraz indywidualna nagroda Rektora UKW trzeciego stopnia (2017). Zwieńczeniem współpracy międzyuczelnianej było uzyskanie nagrody zespołowej Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu trzeciego stopnia (2016) za publikację „Konflikt społeczny w perspektywie socjologicznej i pedagogiczno-psychologicznej. Wybrane kwestie”.

W 2013 r. zostałam wyróżniona przez Polskie Towarzystwo Neuropsychologiczne dyplomem *Virtuti Medicinali*, przyznany za wkład w rozwój klinicznej neuropsychologii w Polsce.

9. Podsumowanie oraz plany naukowo-badawcze

Dorobek naukowy od obrony rozprawy doktorskiej (2003) obejmuje monografie: *Autor siebie w trzeciej fali cywilizacyjnej* (2006), *Wolontariat w Uniwersytetach Trzeciego Wieku* (2008) i jego druga, poszerzona wersja *Starość non profit. Wolontariat na Uniwersytetach Trzeciego Wieku w Polsce i na świecie* (2012) oraz *Człowiek autorski w erze globalizacji* (2011). Jestem redaktorem i współredaktorem 7 prac zbiorowych (w tym anglojęzyczna *New Contributions to Social Science. Mapping the Dilemmas of Communication, Health, and Social Aid*). Na zaproszenie dra Artura Fabisia (UP w Krakowie) współredagowałam tematyczny numer ogólnopolskiego czasopisma *Exlibris. Biblioteka Gerontologii Społecznej* (2015, tom 1).

Opublikowałam 20 artykułów (w tym 4 z IF) w specjalistycznych czasopismach naukowych oraz 29 rozdziałów w pracach zbiorowych (w tym 8 anglojęzycznych). Warte podkreślenia jest, że 3 teksty napisane we współautorstwie z dr Krzysztofem Śmiataczem (2016 i 2018), znajdują się w bazie Web of Science. Opracowałam 13 haseł do *Encyklopedii starości, starzenia się i niepełnosprawności* (2017), której redaktorem jest Adam A. Zych. W swoim dorobku mam również dwa przekłady książek, w tym korespondującą z moim profilem zainteresowań, *Psychology of ageing* Iana Stuarta-Hamiltona.

Brałam czynny udział w 30 konferencjach naukowych o zasięgu międzynarodowym i ogólnopolskim, na których zaprezentowałam 27 referaty i 4 postery. Ukończyłam studia podyplomowe i kilka specjalistycznych szkoleń obejmujących problemy metodologiczne, z zarządzania projektem i mediacji. Jestem aktywnym członkiem 3 towarzystw naukowych. Ponadto działałam w radach naukowych czasopism (1 krajowego, 1 zagranicznego) oraz jako zastępca redaktora naczelnego zainicjowałam serię wydawniczą *Komunikowanie społeczne w edukacji* (Wydawnictwo Adam Marszałek w Toruniu). Dodatkowo współorganizowałam 10 konferencji naukowych również jako członek Komitetów Naukowych. Pełniłam funkcję vice-dyrektora Instytutu Psychologii UKW do spraw dydaktyki, a wcześniej dziekana Wydziału Zamiejscowego. Pogłębiając swoją wiedzę i ugruntowując kompetencje jako promotor pomocniczy, w dwóch przewodach doktorskich.

Badania prowadzę w obszarze nachodzenia na siebie psychologii starzenia się i starości oraz psychologii pozytywnej. Taka orientacja wynika z uprzednich fascynacji psychologią osobowości (szczególnie koncepcją autora siebie Kazimierza Obuchowskiego) i psychologią globalizacji, które wskazywały na znaczenie kontekstu cywilizacyjnego dla osoby i jej funkcjonowania. W rezultacie obserwuję rekonstrukcję pojęcia starości i oczekiwań wobec ludzi starzejących się w Polsce i na świecie. Aktywnie współtworzę interdyscyplinarną przestrzeń debaty nad starością poprzez wspólne publikacje i konferencje. Opracowuję adaptację kulturową narzędzi w tym *Kwestionariusza Postaw wobec Starości*. Inne zagadnienia – prospektywność, anhedonię, agresję – przenoszę w specyficzny kontekst starzenia się człowieka.

Za swoje najważniejsze osiągnięcie naukowe uznaję wyjaśnienie, na bazie przeprowadzonych przez siebie badań, zmienności poczucia jakości życia osób na różnych etapach procesu starzenia się w oparciu o czynniki podmiotowe. To ujęcie opublikowałam w monografii *Potencjał osób w starości. Poczucie jakości życia w procesie starzenia się* (Bydgoszcz, 2019).

Aleksandra Gradzio

**SUMARYCZNE ZESTAWIENIE KRYTERIÓW OSIĄGNIĘĆ HABILITACYJNYCH
PO UZYSKANIU STOPNIA DOKTORA NAUK HUMANISTYCZNYCH
W ZAKRESIE PSYCHOLOGIA**

Lp.	Kryterium	TAK (liczba)/ BRAK
	<u>Kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych w obszarze nauk społecznych</u>	
1.	Autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JRC) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH)	6
	<u>Kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych we wszystkich obszarach wiedzy</u>	
1.	Autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w bazie Journal Citation Reports (JRC) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH), w tym: Autorstwo monografii w języku polskim	4
	Redakcja/ współredakcja monografii w języku polskim	7
	Współredakcja monografii w języku kongresowym	1
	Autorstwo lub współautorstwo artykułów w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w bazach lub na liście	14
	Autorstwo lub współautorstwo rozdziałów w monografiach w j-polskim [o objętości min. 0,5 ark. wyd.]	31
	Autorstwo lub współautorstwo rozdziałów w monografiach w j-kongresowym [o objętości min. 0,5 ark. wyd.]	8
2.	Sumaryczny impact factor według listy Journal Citation Reports (JCR), zgodnie z rokiem opublikowania	4,343
3.	Liczba cytowań publikacji według bazy Web of Science (WoS)	28
4.	Indeks Hirscha według bazy Web of Science (WoS)	4
5.	Kierowanie międzynarodowymi i krajowymi projektami badawczymi lub udział w takich projektach	2
6.	Międzynarodowe i krajowe nagrody za działalność naukową	1
7.	Wygłoszenie referatów na konferencjach międzynarodowych i krajowych	27
	<u>Kryteria oceny w zakresie dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej</u>	
1.	Uczestnictwo w programach europejskich oraz innych programach międzynarodowych i krajowych	5
2.	Aktywny udział w konferencjach naukowych innych niż wskazanych wcześniej	3

3.	Udział w komitetach organizacyjnych i naukowych międzynarodowych i krajowych konferencji	10
4.	Otrzymane nagrody i wyróżnienia inne niż wymienione	6
5.	Udział w konsorcjach i sieciach badawczych	-
6.	Kierowanie projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych oraz we współpracy z przedsiębiorcami, innymi niż wymienione	12
7.	Udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism	3
8.	Członkostwo w międzynarodowych i krajowych organizacjach oraz towarzystwach naukowych	3
9.	Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki	8
10.	Opieka naukowa nad studentami (promotorstwo)	TAK
11.	Opieka naukowa w charakterze promotora pomocniczego	2
12.	Staże w zagranicznych i krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich	3
13.	Wykonane ekspertyzy lub inne opracowania na zamówienie	3
14.	Udział w zespołach eksperckich i konkursowych	9
15.	Recenzowanie projektów międzynarodowych i krajowych	-
16.	Recenzowanie publikacji w czasopismach międzynarodowych i krajowych; recenzowanie monografii	12; 1
17.	Inne osiągnięcia	TAK

Bibliografia

- Abramowska-Kmon, A. (2011). O nowych miarach zaawansowania procesu starzenia się ludności. *Studia Demograficzne*, 1(159), 3-22.
- Andersen-Ranberg, K., Petersen, I., Robine, J.M., Christensen, K. (2005). Who are the oldest old? W: A. Börsch-Supan i in., *Health, ageing and retirement in Europe. First results from the survey of health, ageing and retirement in Europe* (s. 35-40). Mannheim: Mannheim Research Institute for the Economics of Aging (MEA).
- Bauman, Z. (2001). Tożsamość – jaka była, jest, i po co? W: A. Jawłowska (Red.) *Wokół problemów tożsamości* (s. 8-25). Warszawa: UW, Wydawnictwo LTW.
- Bieniek, J., Brończyk-Puzoń, A., Jagielski, P. (2017). Jakość życia osób po 60. r.ż. z niestabilną chorobą wieńcową poddanych zabiegowi angioplastyki – ocena za pomocą kwestionariusza WHOQOL-Bref. Doniesienie wstępne. *Pielęgniarstwo i Zdrowie Publiczne*, 7(4), 293-297.
- Brzezińska, M. (2011). *Proaktywna starość. Strategie radzenia sobie ze stresem w okresie późnej dorosłości*. Warszawa: Difin.
- Bryant, C., Bei, B., Gilson, K., Komiti, A., Jackson, H., Judd, F. (2012). The relationship between attitudes to aging and physical and mental health in older adults. *International Psychogeriatrics*, 24:10, 1674-1683.
- Chodkiewicz, J. (2013). Ból psychiczny – konceptualizacja i narzędzia pomiaru. *Psychiatria*, 10, (3-4), 109-115.
- Coleman, P.G., O'Hanlon, A. (2017). *Aging and development. Social and emotional*

- perspectives*. Abingdon, New York: Routledge.
- Czapiński, J. (2017). *Psychologia szczęścia. Kto, kiedy, dlaczego kocha życie i co z tego wynika, czyli nowa odsłona teorii cebulowej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Czapiński, J., Panek, T. (2013). *Diagnoza społeczna. Raporty*. www.diagnoza.com (12.12.2018)
- Davis, F.D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use and user acceptance of information technology. *Management Information Systems Quarterly*, 13(3), 319-340.
- Deci, E.L., Ryan, R.M. (2000). The „what” and „why” of goal pursuits: human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.
- Diehl, M., Wahl, H-W. (2010). Awareness of age-related change: Examination of a (mostly) unexplored concept. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 65B, 340-350.
- Diener, E., Emmons, R.A., Larsen, R.J., Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.
- Diener, E. (2006). Guidelines for national indicators of subjective well-being and ill-being. *Applied Research in Quality of Life*, 1, 151-157.
- Diener, E., Wirtz, D., Biswas-Diener, R., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S. (2009). New measures of well-being. W: E. Diener (red.), *Social indicators research series: T. 39. Assessing well-being: The collected works of Ed Diener* (s. 247-266). New York, NY, US: Springer Science + Business Media.
- Fernández-Ballesteros, R. (1997). Quality of life: concept and assessment. W: J. Adair, D. Belanger, K. Dion (red.), *Advances in Psychological Science. Vol. I: Social, Personal and Cultural Aspects* (s. 387-406). Psychological Press. Montreal.
- Finogenow, M. (2008). Psychologiczne uwarunkowania zadowolenia z życia w wieku emerytalnym – wyniki modelowania równań strukturalnych. *Polskie Forum Psychologiczne*, 13(2), 82-95.
- Frąckowiak, T. (2010). *Poczucie jakości życia osób długowiecznych w kontekście cech osobowości, doświadczeń autobiograficznych i sposobu życia*. Rozprawa doktorska. Wrocław: Instytut Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Frąckowiak, T. (2012). Poczucie jakości życia osób długowiecznych. *Psychologia Rozwojowa*, 17(1), 101-115.
- Friedman, T.L. (2006). *Świat jest płaski. Krótka historia XXI wieku*. Poznań: Rebis.
- Gabryelewicz, T. (2007). *Patogeneza i przebieg zaburzeń poznawczych w podeszłym wieku; łagodne zaburzenia poznawcze i ryzyko konwersji do otępienia*. Warszawa: PAN.
- Gard, D.E., Gard, M.G., Kring, A.M., John, O.P. (2006). Anticipatory and consummatory components of the experience of pleasure: a scale development study. *Journal of Research in Personality*, 40, 1086-1102.
- Gergen, K.J. (2009). *Nasycone Ja. Dylematy tożsamości w życiu współczesnym*. Warszawa: PWN.
- Greenglass, E. (2002). Proactive coping. W: E. Frydenberg (Red.) *Beyond coping: meeting goals, vision, and challenges* (s. 37-62). London: Oxford University Press.
- Harper, S. (2013). *Ageing societies: myths, challenges and opportunities*. London & New York: Routledge.
- Ho, P.M., Cooper, A.J., Hall, P.J., Smillie, L.D. (2015). Factor structure and construct validity of the Temporal Experience of Pleasure Scale. *Journal of Personality Assessment*, 97(2), 200-208.
- Holzer-Żelażewska, D., Maliszewska, A., Paczyński, W. (2014). Aktywność społeczna i edukacyjna osób 55+. W: Raport *Portret generacji 50+ w Polsce i w Europie. Wyniki badania*

- zdrowia, starzenia się i przechodzenia na emeryturę w Europie (SHARE) (s. 30-36). Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Holzhausen, M., Martus, P. (2013). Validation of a new patient-generated questionnaire for quality of life in an urban sample of elders residents. *Quality of Life Research*, 22, 131-135.
- Huppert, F.A., So, T.T.C. (2013). Flourishing across Europe: application of a new conceptual framework for defining well-being. *Social Indicators Research*, 110, 837-861.
- Jaeger, B. (2004). Trapped in the digital divide? Old people in the information society. *Science Studies*, 17(2), 5-22.
- Kapała, M. (2015). Existential/spiritual resources and the subjective quality of life experiences among elderly adults. *Polish Journal of Applied Psychology*, 13(4), 123-168.
- Kowalska, M., Skrzypek, M., Danso, F., Humeniuk, M. (2012). Ocena wiarygodności kwestionariusza WHOQOL-Bref w badaniu jakości życia dorosłych, aktywnych zawodowo mieszkańców aglomeracji górnośląskiej. *Przegląd Epidemiologiczny*, 66, 531-537.
- Loos, E. (2012). Senior citizens: digital immigrants in their own country? *Observatorio Journal*, 6(1), 1-23.
- Martin, M., Schneider, R., Eicher, S., Moor, C. (2012). The functional quality of life (fQOL)-model. A new basis for quality of life-enhancing interventions in old age. *The Journal of Gerontopsychology and Geriatric Psychiatry*, 25(1), 33-40.
- Obuchowski, K. (Red.) (2002). *Starość i osobowość*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej.
- Oleś, P. (2000). *Psychologia przełomu połowy życia*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Okólski, M. (2014). Demograficzna starość przeznaczeniem nowoczesnego społeczeństwa. *Zoon Politikon*, 5, 59-72.
- Pavot, W.G., Diener, E. (1993). Review of the Satisfaction with Life Scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 164-172.
- Perrig-Chiello, P., Perren, S. (2005). Biographical transitions from a midlife perspective. *Journal of Adult Development*, 12(4), 169-181.
- Reichert, M., Phillips, J. (2008). The changing generational contract within and outside the family: Britain and Germany compared. W: A. Walker, G. Naeyegele (red.), *Social Policy in Ageing Societies* (s. 142-164). Basingstoke Palgrave.
- Salmela-Aro, K. (2009) Personal goals and well-being during critical life transitions: the four C's – channelling, choice, co-agency and compensation. *Advances in Life Course Research*, doi:10.2016/j.alcr.2009.03.003.
- Schaie, K.W. (2005). What can we learn from longitudinal studies of adult development? *Research in Human Development*, 2(3), 133-158.
- Seń, M., Dębska, G., Lizak, D. (2016). Multi-disease versus quality of life of people aged over 65 being treated in primary health care. *Prawo i Społeczeństwo*, XVI(4), 9-20.
- Studen, S. (2012). *Psychologia starzenia się i starości*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Steverink, Bode, Westerhof, Dittmann-Kohli, 2001
- Straś-Romanowska, M., Frąckowiak, T. (2007). Rola relacji międzyludzkich w budowaniu jakości życia osób niepełnosprawnych (perspektywa personalistyczno-egzystencjalna). W: J. Patkiewicz (red.), *Rola więzi w rozwoju dzieci i młodzieży niepełnosprawnej* (s. 47-57). Wrocław: Wydawnictwo TWK.
- Szukalski, P. (2013). Ludzie bardzo starzy we współczesnej Polsce. *Przegląd Socjologiczny*, 62(2), 33-54.
- Śmiatacz, K. (Red.) (2016). *Zastosowanie narzędzi IT w badaniu opinii usługobiorców na przykładzie służby zdrowia*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane UTP.

- Topór-Mądry, R., Michałajko, M., Bała, M. (2014). Zdrowie Polaków w wieku 50+ na tle wybranych krajów europejskich. W: Raport *Portret generacji 50+ w Polsce i w Europie. Wyniki badania zdrowia, starzenia się i przechodzenia na emeryturę w Europie (SHARE)* (s. 55-65). Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Vijver van de, F. J. (2009). Types of Comparative Studies in Cross-Cultural Psychology. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(2). <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1017>
- Willcox, D.C., Willcox, B.J., Poon, L.W. (2010). Centenarian studies: important contributors to our understanding of the aging process and longevity. *Current Gerontology and Geriatrics Research*, 484529. <http://doi.org/10.1155/2010/484529>
- Whitbourne, S.K. (2005). Successful aging: introductory perspectives. *Research in Human Development*, 2(3), 99-102.
- Wołowicka, L., Jaracz, K. (2001). Polska wersja WHOQOL 100 i WHOQOL-Bref. W: L. Wołowicka (red.), *Jakość życia w naukach medycznych* (s. 117-127; s. 231-238). Poznań: Wydawnictwo Uczelniane Akademii Medycznej w Poznaniu.
- Zhang, X., Guan, Y., Melloy, R., Xing, C., Song, X., Wang, F., Jin, X. (2016). Attitudes toward older adults: a matter of cultural values or personal values? *Psychology and Aging*, 31(1), 89-100.